

Synen på den avvikande individen i film

En analys av *The Elephant man* och *Kaspar Hauser*

Abstrakt

Ämnet som jag har undersökt är synen på den avvikande individen i film. I min analys har jag använt mig av David Lynchs *The Elephant man* (1980) samt Werner Herzogs *Kaspar Hauser* (1974). Min analys är gjord utefter den hermeneutiska metoden och är således utarbetad efter mina egna tolkningar och reflektioner kring filmerna. Teorierna jag har använt mig av är postkolonialism och makt.

I min slutsats har det framgått att det kan vara en mångfald anledningar till hur och varför människor väljer att behandla de avvikande individerna på sättet de gör. Dock så framgår det att de som behandlar de avvikande väl oftast motiverar sina handlingar genom att de finner sympatier för de utsatta. När det gäller de människor som ger en sämre behandling av de avvikande kan detta ofta motiveras på flera sätt. Dels så kan dessa människor ha en tro om att de gör de utsatta en "tjänst" när de försöker omforma dem. Då man inte lyckas med omformningen legitimerar man att istället exkludera dem. Andra kan utsätta de avvikande för onda och giriga handlingar och motivera det som om de inte ser att det är människor med ett likvärdigt människovärde som de själva.

Innehållsförteckning

Abstrakt.....	2
1. Inledning.....	4
2. Problemställning och metod.....	5-7
3. Teorier.....	7
3.1 Postkolonialism.....	7-9
3.2 Makt.....	9-12
4. Analys.....	12
4.1 På vilket sätt skiljer sig den avvikande individen från normen?.....	12-14
4.2 Hur gör samhället för att försöka förändra dessa individer och vilket mål har denna förändring?.....	14-16
4.3 Vilka är de ”goda” och de ”onda” i filmerna och hur framställs de?.....	16-20
4.4 Varför och på vilket sätt finns det i filmerna en avsky mot det som är annorlunda?.....	20-22
4.5 Hur utövar de andra sin makt över de avvikande?.....	22-26
4.6 Hur kan man ur ett postkolonialt perspektiv tolka förhållandet mellan den avvikande individen, normen och de som anser sig följa normen i filmerna?.....	26-29
4.7 Hur kan man ur ett postkolonialt perspektiv tolka de ”godas” roll i filmerna?.....	29-32
4.8 Hur skildrar filmerna behandlingen av de avvikande?.....	32-34
4.9 Hur motiverar människorna själva sina handlingar gentemot de avvikande individerna?.....	34-36
4.10 Hur orsaksförklarar filmerna människornas beteende inför de avvikande individerna?.....	36-39
5. Slutsats.....	39-40
6. Litteraturförteckning.....	41

1. Inledning

Kränkningar, hån, utnyttjande och utanförskap. Detta är behandlingar som individer kan få utstå med om de avviker från normen. Det är något som har skildrats i många filmer, men är också en anda av omänsklig mentalitet som jag anser finns ännu idag gentemot dessa människor. Ämnet är något som intresserar och berör mig och jag vill således undersöka synen på individer som i andras ögon avviker från normen. Att avvika från normen kan exempelvis vara något man gör utseende- och beteendemässigt, likt de avvikande individerna i filmerna jag ska analysera. Filmerna jag ska använda mig av är David Lynchs *The Elephant man* (1980) och Werner Herzogs *Kaspar Hauser* (1974). När jag såg dessa filmer blev jag väldigt berörd och reflekterade mycket över hur de avvikande individerna behandlades av omgivningen och hur filmmediet valt att framställa behandlingen. Jag funderade också över hur människor idag skulle se på utsatta individer i liknande situationer som de i *The Elephant man* och *Kaspar Hauser*. Jag vill på så sätt i min uppsats bland annat undersöka hur de avvikande individerna skiljer sig från den etablerade normen och hur andra väljer att utöva sin makt över dem. Vilka framställs som de ”goda” och de ”onda”? Hur väljer människor att behandla de avvikande individerna och varför agerar de på detta sätt?

Jag har inte analyserat det aktuella ämnet i några tidigare arbeten, men jag har däremot analyserat ämnet rasism. Även fast det är två olika ämnen ser jag det ändå som om det finns ett samband mellan dem. Detta i och med att båda berör individer som på ett eller annat sätt blir exkluderade och utsatta på grund av att de inte passar in enligt vissa människor. Utanförskapet som är inriktat mot vissa individer är följaktligen något som engagerar och berör mig.

Postkolonialism och makt är teorier jag ska använda mig av. Postkolonialism har intresserat mig från första gången jag kom i kontakt med teorin. Det har bidragit till att jag har vidgat mina vyer och kunnat se saker och ting i samhället ur helt nya perspektiv än tidigare, och således har teorin berikat min kunskap. Makt är också ett begrepp som jag analyserat innan och finner teorin intressant och givande då den också bidrar till att man kan upptäcka nya perspektiv och inse att makt är något som genomsyrar en och samhället på många fler sätt än man tror.

2. Problemställning och metod

Mitt syfte med denna uppsats är att genom filmmediet analysera hur människor väljer att behandla avvikande individer, exempelvis vilka argument de använder och hur de orsaksförklarar sina handlingar gentemot de avvikande individerna. Mina huvudproblemställningar är således: Hur motiverar människorna själva sina handlingar gentemot de avvikande individerna? Samt: Hur orsaksförklarar filmerna människornas beteende av de avvikande individerna? Att undersöka hur den avvikande individen skiljer sig från normen är också en central och betydelsefull fråga, därför är även den en av mina huvudsakliga problemställningar. Alla de frågor jag ska beröra i arbetet och som jag har som mål att besvara genom en analys av *The Elephant man* och *Kaspar Hauser* är följande:

- På vilket sätt skiljer sig den avvikande individen från normen?
- Hur gör samhället för att försöka förändra dessa individer och vilket mål har denna förändring?
- Vilka är de ”goda” och de ”onda” i filmerna och hur framställs de?
- Varför och på vilket sätt finns det i filmerna en avsky mot det som är annorlunda?
- Hur utövar de andra sin makt över de avvikande?
- Hur kan man ur ett postkolonialt perspektiv tolka förhållandet mellan den avvikande individen, normen och de som anser sig följa normen i filmerna?
- Hur kan man ur ett postkolonialt perspektiv tolka de ”godas” roll i filmerna?
- Hur skildrar filmerna behandlingen gentemot de avvikande?
- Hur motiverar människorna själva sina handlingar gentemot de avvikande individerna?
- Hur orsaksförklarar filmerna människornas beteende av de avvikande individerna?

Jag använder mig av filmerna *The Elephant man* och *Kaspar Hauser* av olika orsaker. Dels finner jag det intressant att båda filmerna är baserade på verkliga händelser och dels ses huvudpersonerna av omgivningen som avvikande från normen på flera sätt. I *The Elephant man* betraktas John Merrick som är huvudperson som avvikande på grund av att han i sitt utseende har missbildningar. Här är det alltså det yttre i första hand som kritiserar av de individer som själva anser sig vara normala. I *Kaspar Hauser* ses inte Kaspar som avvikande på grund av sitt utseende, utan snarare för hur han betar sig och för sig. Hans intellekt och

hans personlighet kritiseras av de individer som anser sig följa normen. Filmerna jag kommer använda mig av är från olika epoker som karakteriseras på olika sätt. Medan 70-talet kännetecknas som en samhällskritisk period med revoltanda är 80-talet en epok som mer utmärks av individualism. Genom att använda mig av filmer som är från olika tidsperioder, samt olika samhällen och kulturer kan jag dessutom jämföra filmernas framställning av makt, avvikande beteende och disciplinering av de avvikande.

Jag ser min analys som en process där jag utefter mina tolkningar ska nå en förståelse i ämnet. Denna process innebär också att jag under arbetets gång kan få omtolka de tankar jag tidigare har haft eftersom man genom kunskapsprocessen kan uppnå en ny förståelse och kunskap i det man undersöker. Således är det den hermeneutiska metoden som jag har inspirerats av i min analys.

Hermeneutiken arbetar med tolkning samt förståelse och utgår från det socialvetenskapliga forskningsidealet. (Andersson 1979:17,31) Man har inom hermeneutiken ingen strävan att nå generella utsagor, utan man menar istället att det är betydelsefullt att få en helhetsförståelse i sammanhanget. Man anser således att en del är något som är beroende av en större helhet och därför förespråkar man en helhetsförståelse eller totalitet inom hermeneutiken. Genom en konkretion av verkligheten ställer man sig mot tanken att abstrahera något, vilket innebär att man väljer att isolera något från sitt sammanhang. Man menar på så sätt att det sociala fenomenet ska bli insatt i sin helhet, man vill följaktligen ha ett förhållande till verkligheten som förespråkar ett närmande istället för en isolering. En problematisering av verkligheten är något man arbetar med då man vill fördjupa kunskapen och gå emot förenklingar som inte bidrar till den vetenskapliga kunskapen. Man vill genom problematiseringen således upplösa det möte med verkligheten som anses vara det självklara och abstrakta. När det gäller fakta och värderingar bör det råda en enhet mellan dessa. Att det skulle finnas neutrala fakta är något som man tar avstånd ifrån, detta i och med att man anser att verkligheten i sig redan är tolkad då den redan är formad utefter vissa värderingar och grundförståelser. Angående känsla och förnuft anser man att det bör råda en enhet mellan dessa två. På så sätt menar man att känslor har en kunskapsmässig förmåga. Om man skulle ta bort känslorna skulle således detta leda till en onödig begränsning av den vetenskapliga kunskapen. Att distansera sig från studieobjektet är inget som förespråkas av forskningsidealet utan förhållandet mellan forskare och studieobjekt är istället något som bör präglas av engagemang eller inlevelse. Ett deltagande i undersökningsfältet är på så sätt något

man menar bidrar till att förstå sociala fenomen. Man förespråkar även partiskhet eftersom man menar att det inte är möjligt för forskaren att nollställa sig, således genomsyrar inte opartiskhet utan en självreflekterande partiskhet forskningsprocessen. Förutsägelse är inte ett vetenskapligt kriterium för hermeneutiken, istället skulle man kunna säga att hermeneutikens kriterium är ett krav på förändring. Man menar att det är väsentligt att förstå en ny kunskap, men förutom en förståelse för förändringar strävar man även efter att skapa förändringar. På alla nivåer i forskningsprocessen menar man inom detta forskningsideal att det råder en enhet mellan vetenskap och personlighet. Följaktligen förnekar hermeneutiken att det skulle existera en ren forskarroll som skulle vara opåverkad av övriga livsområden hos forskaren. När det gäller den vetenskapliga och den utomvetenskapliga kunskapen förespråkar man även här att det skall vara en enhet mellan dessa, detta i och med att forskningsidealet bygger på de villkor som styr vår dagliga erfarenhetsvärld. Således har man inom hermeneutiken ett förtroende för människan och människans erfarenheter. Man menar att dessa kunskapsområden är positiva eftersom de kan berika den socialvetenskapliga kunskapen.

3. Teorier

3.1 Postkolonialism

Jag skall med hjälp av postkolonialismen arbeta och undersöka frågeställningar i min analys. Dessa frågeställningar är: Hur kan man ur ett postkolonialt perspektiv tolka förhållandet mellan den avvikande individen, normen och de som anser sig följa normen i filmerna? Samt även: Hur kan man ur ett postkolonialt perspektiv tolka de ”godas” roll i filmerna? Jag anser att postkolonialismen är ett intressant perspektiv att arbeta efter då jag i mitt ämne finner många likheter mellan hur den avvikande individen och ”den andre” behandlas. Således ser jag möjligheter till en givande analys med den postkolonialistiska teorin.

I *Kolonialism/Postkolonialism- En introduktion till ett forskningsfält* (2005) skriver Ania Loomba följande: ”Kolonialismen har tagit sig många skilda uttryck i olika delar av världen, men överallt har den försatt ursprungsbefolkning och nykomlingar i de mest komplexa och traumatiska relationerna i människans historia.” (a.a. s. 17) Vidare beskriver Loomba att kolonialismen oundvikligen innebar att omforma de samhällen som funnits tidigare i landet. Denna omformning som västerlänningarna var drivande för bestod bland annat av förslavning, folkmord, plundring, krigföring samt uppror och handel. Således är

kontroll och erövring över andra människors tillgångar och land något som kolonialismen kan definieras som. Under denna tid blev konstruktioner av binära motsatser vanligt. Dessa gick ut på att särskilja de ”vitas” och de ”svartas” egenskaper och detta skedde till västerlänningarnas fördel. Medan de vita stod för det civiliserade, rena, moral, intellekt och självbehärskning stod de svarta för barbari, det vill säga det omoraliska, syndiga, ointelligenta, primitiva och den överdrivet obehärskade vällusten. Man kan på så sätt konstatera att ett ”vi” och ”de andra” tänkande blev centralt under denna tid. Ett ”vi” och ”de andra”- tänkande som för västerlänningarna legitimerade att förtrycka, förnedra och härska över ”de andra” utan några samvetskval. (a.a. s. 66) Västerlänningarna ansåg att deras kunskap var den enda rätta kunskapen som alla borde utgå ifrån. (McEachrane 2000:7) Koloniserandet uppfattades på så sätt delvis av västerlänningarna som ett uppdrag att civilisera och lära ”den andre” den ”rätta” kunskapen. ”Den andres” kultur och kunskap var enligt kolonisatörerna avvikande och förvrängd och detta var något som man var tvungen att råda bot på, därför valde man att marginalisera ”den andres” kunskap. (a.a. s. 133) Frantz Fanon som bland annat författade boken *Svart hud, vita masker* (1952) menar på så sätt att de koloniserade folket inte bara var människor som utnyttjades som arbetskraft, utan också att de var människor ”i vars själar man har skapat ett mindervärdeskomplex genom att föröda och begrava deras lokala kultur.” (efter Loomba 2005:36) Detta var något som ansågs vara nödvändigt då ”den andre” enligt västerlänningarna var ett hot som skulle vända på normerna och den sociala ordningen. Loomba beskriver detta uppdrag med följande ord: ”Den vite mannens börda utmålades som en föräldraplikt: det gällde att ”se efter” de civilisationsmässigt underutvecklade folken (vilka framställdes som barn) och disciplinera dem till lydnad.” (a.a. s. 208) Koloniseringen fick även en betydelse för klassperspektivet. Den vita arbetarklassen som tidigare varit längst ner klassmässigt kunde för första gången se sig stå ”över” någon annan, i det här fallet ”de andra”. (a.a. s. 35) För den vita kvinnan blev detta något banbrytande eftersom hon för första gången kunde tänka bort sin könsroll och i stället ta en plats inom rashierarkin. I *Från Temple till Thorvall* (2001) skriver Moa Matthis följande om detta: ”På den koloniala scenen kunde västerländska kvinnor spela roller som de aldrig tilläts spela i Europa: de kartlägger, utforskar, odlar upp och befaller. Kort sagt upplever de och beskriver sig själva som en civilisatorisk kraft, ett slags ’hedersmän’. Eller om man vänder på logiken: ’Befriade från könsrollerna axlade de istället sina rasroller’...” (a.a. s. 60) En annan aspekt som Matthis tar upp är att den kvinnliga kolonisatören alternativt i mötet med ”den andre” kunde känna en sorts solidaritet

med denne, det vill säga att de kan identifiera sig med de utsatta eftersom de själva hade erfarenhet av att vara förtryckta. (a.a. s. 56)

Termen ”postkolonialism” som uppstod efter det man ansåg var kolonialismens tidsålder, är ett komplicerat begrepp bland annat då ”post” som prefix betyder ”efteråt”. Många kritiker menar detta eftersom de anser att den koloniala andan ännu lever kvar i dagens läge. Bland annat menar man att det är något som kan märkas på att västländerna i viss mån fortfarande lägger sig i den tredje världens ekonomi, kultur och politik och i och med detta kan man då fråga sig om dessa länder verkligen är före detta koloniserade länder. (Loomba 2005: 22) Loomba belyser även fler dilemman angående detta: ”Den nedvärderande synen på afrikanska slavarbetare plågar fortfarande deras ättlingar, och kolonialtidens ojämlikheter lyser allt jämt igenom i de lönevillkor och arbetsmöjligheter som erbjuds invandrare från före detta kolonier. Dagens globala maktförhållanden bygger på orättvisor som grundlades under den koloniala eran.” (a.a. s. 131) Således uppstår då frågan om kolonialismen verkligen är över då fortfarande ojämlikheter, förtryck och ”vi”- och ”de andra”- andan ännu idag består. Många förespråkar på så sätt att postkolonialismen inte bör ses som ett slut för kolonialismen, utan tvärtom är postkolonialism något som ska fungera som ett ifrågasättande av de följdverkningar kolonialismen har haft samt dominansen den fortfarande har i dagens samhälle.

Att arbeta med denna teori ska bli intressant på många sätt, inte minst för att teorin historiskt sett skiljer sig från den tid då filmerna utspelar sig, samtidigt som det finns likheter på en del områden. Dels så utspelar sig alltså inte någon av filmerna under en så kallad ”postkolonial” tid, utan tvärtom är det fortfarande under en tid som man tolkar som kolonialistisk tid, 1800-tal. Filmerna berör huvudsakligen inte heller motsättningarna mellan de ”vita” och de ”svarta” utan tvärtom är det motsättningar och förtryck som berör västerlänningars beteende mot andra västerlänningar. Dock finner jag en anda i filmen som tydligt kan jämföra sig med den anda som fanns under kolonialtiden och en framställning som också således gör det möjligt att resonera kring det postkoloniala perspektivet. Därför anser jag att teorin ändå blir tillämpbar. Djupare resonemang angående detta kommer jag att undersöka i min analys.

3.2 Makt

Eftersom makt är ett betydelsefullt ämne som tas upp i de båda filmerna jag ska analysera finner jag det intressant att således använda mig av maktteorin i arbetet.

Frågeställningar som jag kommer att undersöka med hjälp av maktteorin är bland annat: Hur utövar de andra sin makt över de avvikande? Utnyttjas de för andras vinning? Samt: Hur gör samhället för att försöka förändra dessa individer och vilket mål har denna förändring? Sker förändringen till de utsattas fördel?

Michel Foucault anses vara den person som till stor del har påverkat dagens diskussion om makt. (Börjesson 2009:44) Foucault menade att makt är ett begrepp som ständigt omskapas, men menade på samma gång att maktbegreppet inte nödvändigtvis utvecklades på grund av detta. Foucault ifrågasatte idén om att makt skulle vara något som bara vissa utövar. Han ansåg i stället att alla i världen på ett eller annat sätt är fångade i nätverk av makt. På samma gång som alla har makt, anser Foucault också att alla är bundna av makten. Han menar att makten samtidigt som den kan förtrycka och begränsa också kan möjliggöra och öppna upp. Makt och kunskap var begrepp som enligt Foucault var sammanflätade på ett orubbligt sätt. Mats Börjesson och Alf Rehn förklarar Foucaults tankegångar angående detta på följande sätt: ”För Foucault är varje kunskapsuttalande en del av en maktapparat som gör just denna kunskap tillåten, legitim och betraktad som nyttig, samtidigt som alla makttekniker till en del handlar om att upprätta kontroll över kunskapen.” (a.a. s. 46) Foucault ansåg på så sätt att makten och kunskapen utvecklades sida vid sida och att inget av dem står ”före” den andra så att säga.

Makt kan utövas på olika sätt och det finns olika slags makttekniker för att åstadkomma makt. En existerande maktteknik är den som handlar om hot om våld. Om en individ hotas av en annan individ genom våld kan detta resultera med att den hotade individen blir rädd och väljer att underkasta sig den andra individen. Genom att lyda genom underkastelse vill man således göra personen i fråga till lags så man undkommer våldet. På så sätt blir hot om våld en tydlig maktteknik. Tvång är något annat som också kan ses som en maktteknik. Genom tvång kan man begränsa antalet alternativ som finns för människor. Således blir detta en maktteknik som kan sätta människor i svåra situationer där man har ytterst få val. Börjesson och Rehn påpekar att tvång är något som är inpräglad i vårt samhälle och vår kultur och på så sätt kan man se tvång som en mer subtil än tydlig makt. Detta i och med att många kan acceptera tvång eller bejaka det utan att ens inse att man faktiskt har blivit utsatt för tvång. Belöning är en maktteknik på så sätt att den kan få oss att göra något negativt bara för att uppnå belöningen. Det negativa kan bestå av att göra ett arbete vi egentligen inte känner för att göra. Följaktligen fungerar belöning på så sätt som ett sorts maktutövande över oss, även fast många inte ens reflekterar över att detta faktiskt är ett maktutövande.

Övervakning och kontroll är också en sorts maktteknik som blir påtaglig på det sätt att människor blir kontrollerade och övervakade mer eller mindre överallt.

Övervakningskameror, passkontroller eller personuppgifter som finns lagrade i databaser är exempel på övervakning och kontroll som sker över individer. På så sätt uppmanas individer till att ha kontroll över sig själva och följa lagar och regler. Makttekniken som övervakning och kontroll är således effektiv. Exklusion och inklusion är även något som kan utövas inom kontroll. Detta är en klassisk maktteknik eftersom man skapar gränser som resulterar i en ”vi och de andra” funktion. De som är med i gemenskapen får således känna av makten medan ”de andra” förblir utanför och maktlösa. Skapar man skillnader på detta sätt menar Börjesson och Rehn att det kan leda till följande: ”... möjligheten att skapa den Andra- ett uttryck man inom modern samhällsvetenskap använder för att illustrera ’dem som inte är som vi/jag’ - gör det möjligt att dominera och undertrycka denne. Genom att göra människor ’annorlunda’ eller ’främmande’ - i extrema fall till och med till icke-människor eller ’enemy combatants’ – kan man komma undan även de sista hindren för det totala maktutövandet, de mänskliga rättigheterna.” (a.a. s. 17) Börjesson och Rehn menar även att en av de djupgående maktteknikerna kan vara att kunna kontrollera hur språket används. Vi kan genom språket påverka hur vi tänker om saker och ting och vi kan också begränsa vad man får prata om. På så sätt kan man se språket som ett stort maktsystem som vi alla är en del av. Lena Josefsson tar i boken *Makt* (2008) upp ytterligare aspekter när det gäller språk och makt: ”Vi bedömer och dömer utifrån språkliga koder. Vi upprätthåller avstånd och skapar gemenskap med språket. Språket är en del i den vardagliga maktutövning som syftar till att ge den egna gruppen mer makt och högre status. Språket tar sig många uttryck och är inte bara de ord och meningar vi formar. Kläder, smak, vanor, prylar – vår identitet och vår gräns mot omvärlden. Med dess hjälp skapar vi tillhörighet och kan också avstöta och avskärma de som inte hör dit.” (a.a. s. 29) Vidare menar Josefsson således att den som behärskar språket och de språkliga koderna innehar makt. Likt tidigare nämnt kan exkludering utövas som en sorts makt och detta kan vara vanligt genom språket då man väljer att försvåra detta och på så sätt får vissa personer att känna sig utanför. De personer som blir exkluderade, de som alltså faller utanför ramen och inte har förstått koderna kan på så sätt bli dömda som ointelligenta, ovårdade och odisciplinerade.

Makt är ett mycket viktigt begrepp som kommer att genomsyra arbetet på flera sätt. Det är ett centralt ämne som behandlas i både *The Elephant man* och *Kaspar Hauser*. I analysen kommer det bland annat bli intressant att undersöka hur makt utövas och på vilka

olika sätt makt kan existera. I den postkoloniala teorin är makt också ett begrepp som är centralt och har en stor betydelse, därför kommer jag även på frågeställningarna som rör den postkoloniala teorin analysera kring makt och dess innebörd i filmerna.

4. Analys

The Elephant man

The Elephant man utspelar sig i Storbritannien under 1800-talet och handlar om John Merrick som på grund av missbildningar i sitt ansikte och på sin kropp fått smeknamnet ”Elefantmannen”. John är huvudattraktionen på mannen Bytes ”freakshow” och lever ett liv i misär. En förändring sker när läkaren Frederick Treves dyker upp i Johns liv. John får komma och bo på sjukhuset där Frederick arbetar och befrias på så sätt från de hemska omständigheterna han har fått utstå med tidigare hos Bytes. Plötsligt blir John något av en celebritet som människor från societeten får ett stort intresse för. Behandlingen av John växlar dock beroende på vilka människor han möter. Filmen skildrar därefter hur dessa olika människor väljer att bemöta och behandla John, samt hur John själv ställer sig till denna behandling.

Kaspar Hauser

Filmen utspelar sig under 1800-talet och skildrar Kaspar Hausers livsöde. Kaspar dyker en dag upp på ett torg i den tyska staden Nürnberg. Han kan knappt prata, stå eller gå ordentligt och ingen förstår var han egentligen kommer ifrån. Dock vet man hans namn eftersom Kaspar själv kan skriva det på en lapp när man ger honom papper och penna. Många visar sitt intresse för Kaspar och man försöker lära honom hur man ska tala, föra sig och bete sig i samhället. Så småningom kan Kaspar förklara att han under många år har suttit inlåst i en mörk håla, vilket förklarar hans tidigare brist på kunskap när det gäller världen och mänsklig kontakt. Filmen skildrar efter detta Kaspars liv i det för honom nya samhället. Han får uppleva människors försök till att förändra honom och man får ta del av hur Kaspar reagerar och gör sina val när man försöker ändra på honom och hans beteende.

4.1 På vilket sätt skiljer sig den avvikande individen från normen?

John skiljer sig främst från normen utseendemässigt på grund av de missbildningar han har på sitt ansikte, huvud och sin kropp. Den enda synliga kroppsdel

som är utan missbildningar är Johns vänstra arm och hand. Eftersom John har dessa missbildningar reagerar de människor som anser sig följa normen starkt eftersom de inte ser John som en ”normal” människa. När John är ute på offentliga platser försöker han dölja sina missbildningar för att inte skapa uppståndelse bland folk. Han gör detta genom att ha en tygpåse på huvudet tillsammans med en mössa, samt att han har en mantel som täcker hela kroppen. Att dölja sig på detta sätt är dock också något som går emot normen, i synnerhet i detta fall då situationen utspelar sig i västvärlden under 1800-talet. Resultatet blir att människor blir ännu mer nyfikna på vad som döljer sig bakom denna maskering. Dessutom har Johns missbildningar påverkat hans sätt att gå och därför släpar han lite på ena benet när han går. På detta sätt skiljer sig John utseendemässigt från normen. Han skiljer sig dock också på det sätt att han som person är väldigt skör och försiktig. Han är till en början rädd för att prata inför människor av rädsla att råka illa ut. Även fast John kan prata så har han svårt med vissa ljud eftersom hans mun också är missbildad. På så sätt är han från en början både utsatt utseendemässigt och på det sättet han för sig och yttrar sig. Dock så försöker John följa de ”sociala koder” man bör följa. Han är artig och gästvänlig mot personer som besöker honom. Han får nya medelklasskläder som han gladeligen bär, vilket visar att han egentligen vill följa normen, men att han ändå till viss del inte kan följa normen helt på grund av sitt utseende.

Kaspar skiljer sig inte från normen utseendemässigt som John gör, utan det är snarare hans beteende som väcker anstöt hos de människor som följer normen. När Kaspar har kommit ut från sin håla i världen är det givetvis svårt för honom att veta hur han ska bete sig och föra sig bland människor. Eftersom han inte har fått den mänskliga kontakt som i normalt sätt de flesta har är det mycket han inte känner till i världen. Han kan exempelvis inte till en början använda bestick när han äter eftersom han fram till dess i sitt liv inte har haft någon erfarenhet att äta med sådana. Han har inte fått uppleva rädsla på samma sätt som andra människor har och därför blir han inte rädd när en man försöker skrämma honom med sitt svärd. Kaspar har ingen rädsla för eld heller till en början eftersom han inte har fått erfarenhet av vad eld kan åstadkomma. Han skiljer sig delvis från normen på detta sätt, eftersom han är en vuxen man, men ändå är så ovetandes och oerfaren om allt i världen. Även när Kaspar har lärt sig en hel del avviker han fortfarande från normen eftersom han väljer att tycka och tänka på sitt eget sätt, inte efter normens sätt. Detta provocerar de som följer normen eftersom de finner sitt egna tankesätt som det enda rätta, därför väljer de att se Kaspar som ologisk. Kaspar betar sig också normbrytande på det sätt att han struntar i att få ett högt anseende i societeten. Detta är något som många av de andra normföljarna säkerligen strävar efter men

Kaspar visar tydligt att han inte trivs i de kretsarna och han struntar i huruvida människor kommer att döma honom på grund av detta. Något som också är provocerande för normens förespråkare är att Kaspar vågar ifrågasätta normens innebörd. Han gör exempelvis detta när han diskuterar kvinnans roll i samhället och helt ogenerat frågar: ”Varför är kvinnor endast tillåtna till att sticka och laga mat?” Enligt den tidens norm var antagligen kvinnans plats inte något som skulle ifrågasättas, utan bara accepteras. Kaspar går dock ett steg längre och sätter sig ner och sticker i en scen, något som också kan ses som en provokation mot normen då detta anses vara en ”kvinnoyssla” och dessutom en enligt societeten ”ociviliserad” sådan. Att ifrågasätta kyrkan är inget Kaspar ser något fel med heller utan kan i två konservativa prästers sällskap utan problem säga: ”Jag kan inte föreställa mig... att Gud skapade allting ur ingenting... som ni sa!” Kaspar går således sin egen väg och gör det han trivs bäst med, på så sätt skiljer han sig från de riktlinjer som normen innebär.

John och Kaspar skiljer sig följaktligen åt på olika sätt när det gäller att avvika från normen. Medan John utseendemässigt bryter mot normen har han i alla fall en önskan att följa de regler och manér som man beteendemässigt borde följa enligt normen. Det framgår också förstås att han hade velat följa normen genom att ha ett ”normalt” utseende om han kunde. Kaspar däremot avviker inte utseendemässigt från normen, utan tvärtom avviker han från normen genom att han inte har en önskan att alltid följa normens beteendemässiga regler och han vågar dessutom ifrågasätta dessa regler.

4.2 Hur gör samhället för att försöka förändra dessa individer och vilket mål har denna förändring?

I båda filmerna är det uppenbart att de människor som känner till normen innehar en sorts makt. Genom denna makt har man möjlighet att disciplinera avvikaren till att följa normen. Den första förändringen som de normföljande individerna vill att John ska genomgå är att han ska våga prata inför andra människor. Man vill också att John ska lära sig hur man disciplinerar sig och för sig bland människor. För att uppnå detta tillåter man människor från societeten att besöka John. John får på så sätt öva upp sig att bemöta människor. Han får också börja visa sig offentligt, exempelvis då han tillsammans med Frederick bland annat besöker teatern. Han får även nya kläder, i detta fall en kostym som han bär hädanefter. Man försöker på detta sätt anpassa den avvikande individen så att den följer normen så gott det går. Det är också det som är målet med denna förändring, alltså att få den avvikande individen att anpassa sig efter normen. Detta gäller både beteendemässigt och

utseendemässigt. När det gäller John så framställs det i filmen som att han verkligen uppskattar denna förändring. Han visar inte sitt missnöje vare sig när det gäller hur han ska bete sig eller hur han ska se ut i sina nya kläder. På så sätt kan man i Johns fall tycka att förändringen sker till hans fördel. Att möta nya människor, i detta fall människor från överklassen och att kunna ha tejudning för dessa individer i sitt rum är något John verkar njuta av i fulla drag. John har antagligen insett att societeten står högst upp i normens hierarki, och eftersom han vill vara så normal som möjligt ser han det på så sätt som positivt och uppmuntrande att få träffa dessa människor. Detta innebär att han också får känna sig uppskattad bland de som ses som normens överhuvud. Han vill således kunna ändra sig i så stor mån han kan och anpassa sig till normen så gott det går.

I Kaspars fall är det fler förändringar som normens förespråkare vill att han ska genomgå. För det första vill man att Kaspar ska lära sig att tala. Man vill också att han förändrar det enligt normföljarna felaktiga beteende han har haft innan. I denna förändring ingår det bland annat att han ska lära sig att gå "ordentligt" och äta med bestick, något han inte har haft som vana innan. Likt John får Kaspar också klä sig i likadana kläder som medelklassmännen bär. Man undersöker också Kaspars reaktion mot exempelvis eld, vapen och djur han inte tidigare har haft kännedom om. Man vill även genom sitt maktutövande förändra Kaspars kunskap och hans sätt att tänka om saker och ting. Likt målet för förändringen hos John är det också ett mål att i Kaspars fall lyckas omvända honom så att han anpassar sig till normen. Till skillnad från John är det många som kritiserar Kaspar för att de inte tycker att han har förändrat sig tillräckligt. Exempel på detta är bland annat en av prästernas irritation över att Kaspar håller samman sitt pekfinger och sin tumme på den ena handen varje gång han pratar. Istället för att berömma Kaspar att han kommit långt med det språkliga hittar man således bara mer brister att klaga på. Detsamma gäller angående Kaspars pianospel och hans förmåga att kunna sticka. Pianospellet anses inte vara "fint" nog för personerna som följer normen och att Kaspar sticker är något som i synnerhet uppretar den normföljande överklassen. På så sätt kritiserar Kaspar trots att han har genomgått en förändring. Kritiken berör också Kaspars sätt att tänka, något som en enveten och konservativ professor vägrar acceptera eftersom han inte finner Kaspars svar som tillräckligt logiska. Till skillnad från John är inte dessa förändringar alltid till en fördel för Kaspar. En del saker verkar han uppskatta, exempelvis att han får lära sig språket eftersom detta hjälper honom att kunna uttrycka sig och sina känslor. Däremot verkar Kaspar inte alls uppskatta samvaron med societeten. Han vantrivs i denna miljö där han ska bete sig på ett sätt som för honom är

onaturligt. På samma sätt verkar han heller inte trivas med prästerna och professorn som anmärker på honom och inte accepterar honom som han är. På så sätt sker inte alla dessa förändringar till Kaspars fördel.

Således skiljer sig filmerna märkbart åt när det gäller huruvida förändringen av den avvikande individen är fördelaktig eller negativ. I båda filmerna består förändringen av utseende- och beteendemässiga förändringar. Det är också gemensamt att samhällets mål är att genom sitt maktutövande få den avvikande individen till att följa normen. I *The Elephant man* skildras dock denna förändring mot normen som om den vore helt till den avvikandes fördel. Inget negativt tas upp gentemot den förändring som skall få John att följa normen. I Kaspars fall är förändringen i flera aspekter negativ för honom. Han trivs inte med alla förändringar som ska få honom att följa normen och han visar tydligt sin vantrivsel i de situationer han känner på detta vis. På så sätt ger *The Elephant man* en mer fördelaktig bild av normen och förändringen som sker hos den utsatte jämfört med *Kaspar Hauser* som snarare ifrågasätter och kritiserar normen och förändringen av den utsatte.

4.3 Vilka är de ”goda” och de ”onda” i filmerna och hur framställs de?

Frederick Treves arbetar som läkare och tillhör den övre medelklassen. Han klär sig propert och ger ett intryck av att vara en lugn, samlad och artig person. Han känner väl till och följer de sociala koderna. När Frederick för första gången får se John blir han märkbart chockad. Han reagerar dock inte som många andra genom att antingen börja skrika av rädsla, svimma, skratta eller förnedra John, utan faller istället i tysthet en tår. Frederick tar med John för att visa upp honom på ett av läkarföreningens möten. Efter uppvisningen talar Frederick med en kollega som undrar huruvida John kan tala och har ett intellekt, varpå Frederick svarar: ”Han är imbecill, troligen från födseln. En idiot... får vi hoppas.” Han kallar heller inte John vid namn, utan istället för ”den”. Trots att Frederick talar nedlåtande om John för sina kollegor och inte hyser några högre tankar om honom så behandlar han honom dock inte dåligt på det sättet som många andra gör. När John har blivit skadad kräver Frederick att han ska få ta honom till sjukhuset och vårda honom. Han ger honom mat, kläder och låter honom få den vila han behöver. I sinom tid förstår Frederick att han har bedömt John fel. Han inser att John kan tala, läsa, tänka och inte alls i det intellektuella avseendet är avvikande som han från början trodde. Frederick fortsätter efter denna upptäckt att ta hand om John. Detta är dock något som starkt skulle kunna ifrågasättas i ”godhetsperspektivet” eftersom att behandling av människor inte borde vara en fråga i huruvida man är intellektuellt avvikande eller inte. I

kontrast till andra människor som i filmen väljer att behandla John betydligt sämre framstår dock ändå Frederick som en av de tydliga ”goda” karaktärerna i filmen. Många av de andra som framställs som de ”goda” är andra personer som jobbar på samma sjukhus som Frederick och som även de tillhör medelklass eller övre medelklass. Sjukhuschefen Carr Gomm och sjuksköterskan Mothershead tillhör denna kategori. De är båda lite äldre och kan framstå som aningen bestämda och stränga, men framställs ändå som godhjärtade då de väljer att ta hand om John. En annan karaktär som uppmärksammas i filmen är Mrs Kendall som jobbar vid teatern som skådespelare. Hon är en medelålders kvinna som tillhör överklassen och hon ger ett intryck av att vara en ödmjuk person. Hon bestämmer sig för att besöka John på sjukhuset och tar med sig ett signerat fotografi och en bok till honom som innehåller pjäser, bland annat *Romeo och Julia*. Därefter läser John och Mrs. Kendall upp stycken av pjäsen. John blir väldigt berörd av detta möte, i synnerhet när Mrs Kendall ger honom en kyss på kinden och därefter säger: ”Mr Merrick, ni är ingen Elefantman...Ni är Romeo.” Ett annat scenexempel på hur man väljer att framställa Mrs Kendalls godhet är då man senare i filmen förstår att hon har bjudit John till teatern. Efter pjäsens slut kommer Mrs Kendall fram på scenen och säger: ”Aftonen betydde väldigt mycket för mig, för den betydde mycket för någon annan. En man som älskar teatern, men som nu besöker den för första gången. Jag och hela ensemblen vill helhjärtat tillägna kvällens föreställning min käre vän Mr. John Merrick!” De karaktärer som lyfts fram som de ”goda” är således huvudsakligen personer som kommer från medelklass eller överklass, i en väldigt begränsad mån representeras arbetarklassen som de ”goda”. Ett av dessa få exempel är dock en ung man som tycks jobba med någon sorts vaktmästarsyssla på sjukhuset. En kväll ser denna man av en slump hur den huvudansvarige vaktmästaren har tagit med sig människor från den lokala puben till Johns rum och hur de gör narr av John. Morgonen därpå uppsöker den unge mannen Frederick och berättar vad vaktmästaren gjorde mot John kvällen innan. Förutom detta ingripande är det bara människorna som jobbar på Bytes ”freakshow” som också ingriper för att hjälpa John att fly från Bytes då John blivit kidnappad från sjukhuset.

De två tydliga kontrasterna i filmen som skiljer sig märkbart från de ”goda” är Bytes som är ägare av en ”freakshow” samt vaktmästaren på sjukhuset. Båda kommer från arbetarklassen. Bytes framställs som en otrevlig, våldsam, ovårdad och girig man som är runt 50 år. Han ser sig som Johns ägare och kallar bland annat John för ”min skatt”, ”missfostret” och ”skinnhögen”. Bytes ser John som sin ägodel och utan samvetsqual tar han enbart hand om honom för pengarnas skull. En kväll när Bytes har misshandlat John får Frederick

undersöka John och vill ta med honom till sjukhuset, vilket Bytes starkt motsätter sig med orden: "Han är mitt levebröd.", samt: "Han är världens bästa missfoster." Således framställs Bytes som en väldigt otäck och girig karaktär. Det finns inget i filmen som tyder på det motsatta. Detsamma gäller vaktmästaren som jobbar på sjukhuset. Han är en man som är runt 40 år. Han framställs som en opålitlig, girig och osympatisk person som likt Bytes inte tvekar att utnyttja andra för pengarnas skull. Han tycks inte ha någon insikt i vad som är rätt och fel och visar inget dåligt samvete överhuvudtaget för sina hemska gärningar. En av dessa gärningar är i synnerhet då han tar med människor till Johns rum för att håna och förlöjliga honom.

I *Kaspar Hauser* får de "goda" och de "onda" inte så som i *The Elephant man* en stor genomgående roll som exempelvis Frederick som står för det "goda", medan Bytes självfallet står för det "onda". I *Kaspar Hauser* är det istället många olika karaktärer som finns med en kortare stund där man som åskådare får en inblick i huruvida de är "goda" eller "onda". Professor Daumer är den enda av dessa karaktärer förutom Kaspar som är med en längre tid i filmen och är också en av dem som framställs som en av de mer godhjärtade personerna. Professor Daumer är en äldre medelklassman som verkar hysa ett intresse för annorlunda individer. I filmen får Kaspar så småningom bo hos professorn som bland annat försöker lära Kaspar om det han ännu inte vet eller har förstått om världen. Professorn framställs som en lugn och tålmodig person som vill väl. Samtidigt känns det som om han vid vissa tillfällen inte vågar stå upp för Kaspar och försvara honom för den han är när andra personer kritiserar Kaspars beteende. Således är professorn en snäll, men samtidigt en räddhågad person som inte verkar våga säga emot människor som följer normen och som har en viss social status. Även arbetarkvinnan Kathe som är professor Daumers hembiträde framställs som en av de "goda". Hon är en stillsam och snäll kvinna som är runt 50 år. Hon har en förståelse för att Kaspar är annorlunda och respekterar honom som han är. Till skillnad från professor Daumer vågar dessutom Kathe vid några tillfällen att försvara Kaspar och ifrågasätta den behandling vissa ger honom. Detta sker dels då två präster är på besök och ställer frågor till Kaspar angående Gud och tro. Kathe verkar förstå att Kaspar är besvärad och säger då med en aning bitter ton till prästerna: "Ni ska väl inte plåga honom länge till?" Varpå en av prästerna svarar: "Jag skulle inte kalla det att plåga!" Kathe lämnar därefter rummet uppenbart irriterad och himlar med ögonen. Ett annat hembesök de får är då en professor vill kontrollera Kaspars "logiska" tänkande. När Kaspar ger svar på professorns fråga tycker han inte att svaret är giltigt då det inte anses vara tillräckligt "logiskt". Kathe försvarar dock

Kaspar här också och säger att hon förstår vad Kaspar menade med sitt svar. Någon som tidigt under berättelsens gång tar hand om Kaspar är fängelseväktaren Hiltel och hans familj. De bor i ett relativt enkelt arbetarhem och försöker så gott de kan presentera den ”nya” världen för Kaspar. De har likt de andra ”goda” karaktärerna tålmod med Kaspar och behandlar honom på ett vänligt sätt.

De personerna som framställs som ”onda” i *Kaspar Hauser* är inte likt de ”onda” i *The Elephant man* enbart från arbetarklassen. Tvärtom finns det sådana karaktärer som representerar både arbetar-, medel- och överklassen i *Kaspar Hauser*. En av dessa karaktärer är den äldre överklassmannen Lord Stanhope. Lord Stanhope framställs som en falsk, insmickrande och egoistisk person. För honom är Kaspar bara en leksak, en accessoar som han vill briljera med för resten av societeten. Han accepterar inte Kaspar för den han är och vill inte inkludera honom i sin värld eftersom Kaspar inte följer societetens regler och normer. De två prästerna som förhör Kaspar om Gud och tro framstår också som de mindre vänliga personerna som är väldigt envetna och konservativa eftersom de inte vill acceptera Kaspars tankar om Gud. De verkar inte ha något tålmod när det gäller Kaspar utan de blir irriterade och otrevliga när han inte svarar som de hade hoppats på. Detsamma gäller professorn som kommer för att göra ett såkallat ”logiskt test” på Kaspar. Han framställs likt prästerna som en person som inte är öppen för nya tolkningar och nya synsätt på saker och ting. Förutom dessa personer som representerar medelklassen finns även en del mer anonyma karaktärer från arbetarklassen som beter sig illa mot Kaspar. Det är alltså inga karaktärer man får lära känna en längre stund utan enbart i någon enstaka scen. Dessa personer framställs som enfaldiga och elaka som anser att det är legitimt att göra Kaspar till åtlöje för sitt egna nöjes skull. Exempelvis några män som i början då Kaspar precis har lärt sig känna världen skrämmer honom med en argsint tupp. En annan karaktär som framstår som en egoistisk och girig person är ägaren till en ”freakshow” som Kaspar får delta i. Den här ägaren får dock inte alls en lika framstående roll som Bytes får i *The Elephant man*. Slutligen är det också intressant att diskutera den okände mannen som släpper ut Kaspar från hans mörka håla och tar honom till Nürnberg. Då han väl har tagit Kaspar fram till torget försvinner den okände mannen därifrån. Det framgår att den här personen vet hur Kaspars liv har varit i hålan. Han är medveten om att Kaspar inte vet någonting om världen därute och han lämnar Kaspar i en stad som är helt främmande för honom. I denna situation är Kaspar mer sårbar än någonsin och denna handling framstår mer som en egoistisk handling där man vill bli av med Kaspar istället för att det är en handling som ska framstå som en befrielse för Kaspar. I slutet av

berättelsen försöker också den okände mannen vid ett tillfälle att döda Kaspar, något som inte kan motiveras överhuvudtaget utan bara något som framstår som en känslokall och grym handling.

Man kan sammanfattningsvis se det som om de ”goda” och de ”onda” i båda filmerna framställs på ett liknande sätt. De ”goda” framstår exempelvis som personer med tålmod och ödmjukhet som visar sympati för den avvikande individen. De ”onda” framställs istället som osympatiska personer som oftast är giriga, konservativa, egoistiska och enfaldiga med onda avsikter. En punkt som filmerna skiljer sig åt mycket på är när det gäller framställningen av de ”goda” och de ”onda” är vilka samhällsklasser man väljer att lyfta fram i dessa två kategorier. I *The Elephant man* är det som tidigare beskrivet majoritetsmässigt medelklass och överklass som framställs som de ”goda”, medan arbetarklassen majoritetsmässigt får stå för de ”onda” i filmen. I *Kaspar Hauser* gör man inte en lika stor kontrast på detta sätt, utan där finns det ”goda” personer som både kommer från arbetarklass och medelklass, medan de som framstår som de ”onda” både representeras i arbetar, medel- och överklass. Dock finns det alltså en avsaknad av ”goda” representanter från överklassen i *Kaspar Hauser*, vilket är intressant eftersom man i *The Elephant man* i synnerhet väljer att framställa en av dessa personer från överklassen som en av de mest godhjärtade. Det finns i filmerna även en skillnad på hur mycket man fokuserar på de olika karaktärerna som representerar det ”goda” och det ”onda”. Som åskådare i *The Elephant man* får man ”lära känna” Frederick mer än vad man får ”lära känna” professor Daumer i *Kaspar Hauser* exempelvis. Detsamma gäller framställningen av de ”onda” i filmerna. I *The Elephant man* gör man således ett mer tydligt ”utpekande” för åskådaren som ska vara helt införstådd med motpolerna ”gott” och ”ont” genom filmens gång.

4.4 Varför och på vilket sätt finns det i filmerna en avsky mot det som är annorlunda?

Avskyn mot det som är annorlunda, skildras i *The Elephant man* på olika sätt. Men huvudsakligen visar människor sin avsky genom att håna det som är annorlunda, exempelvis som vaktmästaren eller människorna gör som han tar med från puben till Johns rum. Andra visar sin avsky genom att låta sin vrede få utlopp över John och i detta fall är det Bytes som står för den sortens avsky. Att förfäras och äcklas av John är också något som påvisar föraktet mot det som är annorlunda. Man märker bland annat denna reaktion när medlemmarna av läkarföreningen får syn på John, men också en kväll när vaktmästaren och en kvinna kommer till Johns rum och kvinnan skrikandes flyr i skräck. För många blir mötet

med det som är annorlunda något man inte riktigt vet hur man ska hantera och således något som kan bli provocerande för vissa. Här passar vaktmästarens beteende in som går ut på att håna, men också de människor som känner äckel och skräck när de ser John. I dessa människor finns det en bild av hur det "normala" ska vara. När människor då för första gången möter John och inte tidigare har sett någon som är så pass annorlunda blir det något som för de flesta kan bli stötande, eller chockartat. Det som betraktas som det normala står för det som är rätt, intelligent, gott och utvecklat. Något som avviker från denna norm måste därför enligt människorna som hyser avsky för det stå för det motsatta. Denna syn blir uppenbar på många sätt under filmens gång. Antagandet att John inte har någon intelligens och att han är enfaldig konstateras mer eller mindre tidigt av Frederick. Människorna som blir skrämda av Johns utseende tycks ha någon sorts rädsla för att John skulle vara ondskefull eller elak på grund av sitt missbildade yttre. På det sättet är John i en väldigt utsatt situation eftersom han har ett annorlunda yttre. Människor drar sig på så sätt inte för att döma ut honom direkt. Varför denna avsky existerar kan tänkas vara att det som är annorlunda och främmande kommer och "inkräktar" på det som anses vara det "normala" området. Den eller det som går emot denna norm blir därför en fiende och ett hot mot det som tidigare har setts som det "normala". Eftersom normen är det som de flesta anser som vedertaget och det alla borde sträva efter blir det således en avsky mot den person som går emot strömmen och inte stämmer överrens med normen.

I Kaspars fall blir inte avskyn mot honom lika påtaglig vid första mötet mellan honom och de som anser sig vara "normala". Han har inte likt John ett utseende som kan väcka uppmärksamhet på samma sätt, utan hans beteende och sätt är det som är annorlunda och som kan provocera. Precis som i Johns fall kan människor visa sin avsky mot Kaspar genom att förlöjliga honom, men då på grund av sättet Kaspar beter sig och för sig på. När han exempelvis bränner sig på ett ljus i fängelsecellen och faller en tår är det ingen som visar sitt medlidande för honom, utan tvärtom finner människorna honom lustig och ser inget fel i att skratta och håna åt honom. Detta är kanske också något som ses som ett "försvar" för det som människorna anser vara normalt, alltså att håna det de finner annorlunda i hopp om att personen i fråga ska skämmas och rätta sig efter normen. Något annat som märks när det gäller att visa en avsky mot det avvikande är att på ett auktoritärt sätt försöka tillrättavisa personen ifråga. Denna metod är något som prästerna och professorn som besöker Kaspar använder sig av, men även lord Stanhope. Även professor Daumer kan tillrättavisa Kaspar, men han gör det inte på samma nedsättande vis som de andra, utan visar en mer sympatisk

sida. Varför människor i *Kaspar Hauser* väljer att visa en avsky mot det annorlunda tycks likt i *The Elephant man* delvis vara på grund av en rädsla att de avvikande ska vända på den vedertagna normen. Varför man finner det legitimt att visa förakt för det som är annorlunda är också något man anser att man har rätt till eftersom att normen ses som det enda rätta. Kaspar som inte följer normen blir därför av många exkluderad eftersom han enligt de så kallade ”normala” människorna inte lever upp till de krav de har.

Sättet som avskyn skildras på mot det annorlunda visas på så sätt inte helt likadant i de två filmerna. För det första är skillnaden mellan John och Kaspar att John huvudsakligen är annorlunda utseendemässigt och Kaspar beteendemässigt. Mot John blir det således en mer konkret och brutal avsky eftersom han vid första ögonkast kan bli dömd och avskydd. Han gör däremot sitt bästa för att inte vara annorlunda beteendemässigt, men hans utseende är något som för många människor är ovant och provocerande och därför väcker det anstöt och leder till en avsky mot honom. Han bryter mot den ordning som normen har bidragit till och detta ses som ett hot. Kaspar ses också som ett hot mot normen, men på det beteendemässiga planet. Han blir inte som John utsatt på samma brutala sätt eftersom att han är annorlunda inombords istället för utseendemässigt. Att förlöjliga Kaspar är ett sätt att visa denna avsky på så som vissa gör mot John, men också att på ett egenmäktigt sätt tillrättavisa honom. En gemensam sak har dock de normföljande som skäl för sin avsky, och det är som sagt att de båda avvikarna blir ett ifrågasättande och ett hot mot normen, vilket inte ses som acceptabelt av de flesta som strängt följer dessa riktlinjer.

4.5 Hur utövar de andra sin makt över de avvikande?

Många makttekniker blir relevanta för båda filmerna när det gäller utövningen av makt. I *The Elephant man* är makttekniken som innebär hot om våld ett vanligt sätt att utöva makt på. John får utstå med denna behandling och den som utför den är Bytes. Första gången man får se Bytes misshandla John är när John återvänder från sjukhuset då han har besökt Frederick. Bytes blir upprörd över att John har varit borta hela dagen och börjar upprört fråga John var han har varit och vad han har gjort. Detta är något som Bytes förvisso redan vet eftersom det var han själv som beviljade Frederick att få undersöka John under en dag för en summa pengar. I denna scen blir också på så sätt makttekniken om övervakning och kontroll påtaglig eftersom Bytes verkar ha ett behov av att kontrollera John vart han än tar vägen och vad han gör. Bytes är dock alkoholpåverkad och verkar inte bry sig om att det var han som faktiskt beviljade denna dagsutflykt. John sitter och tigger när Bytes skäller ut honom.

Man kan tänka sig att John antagligen tänker att det kommer bli ännu värre om han försöker försvara sig och han väljer därför att hålla tyst istället för att råka ännu mer illa ut. Dagens händelser har tröttat ut John och hans andningssvårigheter har därmed blivit värre. Hans rossliga andetag retar upp Bytes som börjar skaka om John. När Bytes i sitt onyktra tillstånd tappar sitt glas med sprit blir han förargad och börjar slå John med sin käpp. John visar sin underkastelse i denna scen genom att låta bli att göra det Bytes skulle bli mest förargad över, i detta fall att John låter bli att försvara sig. Han inser säkerligen att han kommer bli utsatt för våld, men på detta sätt hoppas han att han gör Bytes till lags så pass att han kommer undan det värsta straffet. Denna maktteknik använder sig Bytes av kontinuerligt mot John under filmen. Andra exempel på liknande situationer är när Bytes ska kidnappa John. Det sker samma kväll som vaktmästaren har tagit med människor från puben för att håna John. När alla människor har försvunnit från Johns rum kommer Bytes fram från sitt gömställe. Han ser sammanbiten och arg ut och säger: ”Min skatt!” Därefter drämmer han sin käpp i något så det smäller som för och visa vad som kommer att hända om John inte lyder honom. Ännu en gång fungerar denna maktteknik för Bytes eftersom John håller tyst, han ropar inte på hjälp och gör inget motstånd. Denna underkastelse sker också då Bytes har börjat använda sig av John i sin ”freakshow” igen. När Bytes beordrar John att ställa sig upp och dansa lyder John dessa order så gott han kan. Men hans hälsotillstånd är illa däran och John faller till sist ihop, vilket resulterar i att Bytes ännu en gång misshandlar John med sin käpp. I dessa beskrivna exempel kan man också konstatera att Bytes använder sig av en annan maktteknik, nämligen tvång. Detta eftersom att John ges ytterst begränsade val i dessa situationer. När Bytes exempelvis vill kidnappa John har John egentligen bara två val. Antingen att vägra och sannolikt bli svårt misshandlad, kanske till döds eller att följa med och hoppas på att han kommer undan den värsta behandlingen. Dessa makttekniker är också något som vaktmästaren använder sig av. John säger inte till någon om att vaktmästaren har kommit till honom och sagt att han ska tjäna pengar genom att ta med folk till Johns rum och visa upp honom. Sannolikt gör John på detta sätt eftersom han i denna situation är rädd att vaktmästaren ska straffa honom genom våld. Tvång blir tydligt på det sätt att vaktmästaren begränsar Johns val. Det är ingen fråga om John ska acceptera dessa besök eller inte, vaktmästaren säger att det är det som kommer hända och så är det. När besöket med människorna från puben sker gör John heller inget motstånd. Man märker att han är rädd och skrädd, men han ropar inte på hjälp och försöker inte heller att fly. Här kan man tänka sig att John utstår den negativa behandlingen för att komma undan en behandling som kan bli ännu värre. I både Bytes och vaktmästarens fall

utnyttjas John för deras egen vinning. Båda två är giriga och vill tjäna pengar på John. Bytes gör detta genom att John blir tvingad att vara med i hans "freakshow", men också genom att få pengar av människor som exempelvis Frederick som vill undersöka John. Vaktmästaren tjänar också likt Bytes pengar genom att människor betalar en summa till honom för att få titta på John. Makt över den avvikande individen utövas dock inte enbart av de som anses vara de "onda" i filmen utan även de "goda", exempelvis Frederick. Första gången Frederick träffar John går Bytes med på att Frederick ska få undersöka John för en viss summa pengar. John har ingen talan i denna fråga och hans begränsade val kan ses som ett tvång. Frederick frågar inte heller John om han från början kan tänka sig att vara med på en undersökning. Att John får visa upp sig utan kläder inför läkarföreningen är i stort sätt en lika stor förnedring för John som när han är tvingad att vara med på Bytes "freakshow", med undantag att han slipper förnedringen att dansa som Bytes tvingar honom till. Under denna uppvisning visar Frederick för de andra vad som är Johns brister och hur han är annorlunda från vad som anses vara en "normal" människa. Trots denna förnedring och negativa behandling står John kvar, antagligen i hopp om att hans "belöning" ska bli att han kommer ifrån undersökningen oskadd utan att bli straffad. Frederick är också den som visar hur språket kan användas som en maktteknik. Från början blir John utdömd av både Frederick och Mr Carr Gomm när de tror att inte John kan prata och att han därmed är ointelligent. När John dock bevisar att han kan tala blir deras inställning till honom helt annorlunda, vilket bevisar att språket och att behärska detta är något som innebär att inneha makt. När det gäller Fredericks fall kan man till viss del tycka att han från början utnyttjar John för egen vinning. I synnerhet syftar jag då på den första behandlingen av John, undersökningen för läkarföreningen. Frederick verkar inte överhuvudtaget tänka på John när detta sker, utan snarare verkar Frederick göra detta för egen vinning, för att bli berömd och skapa sig ett namn bland de andra läkarna. Detta är dock också något som Frederick till skillnad från Bytes och vaktmästaren visar ånger för senare när han tänker tillbaka på det han gjort för egen vinning. Således framstår fortfarande Frederick som den "gode" till skillnad från Bytes och vaktmästaren. En maktteknik som genomsyrar hela filmen är den som behandlar exklusion och inklusion. Filmen tar upp hur ett "vi och de andra" tänkande förekommer och hur man genom att utesluta människor som är annorlunda kan legitimera att undertrycka denna person. Detta stämmer väl in på hur många väljer att behandla John och hur de berättigar sina handlingar eftersom han inte tillhör "vi" utan "de andra".

Språket är en maktteknik som i synnerhet spelar en stor roll i *Kaspar Hauser*. Den som kan språket innehar makt, den som inte kan det är sårbar och kan ställas utanför gemenskapen på grund av detta. Till skillnad från John så kan inte Kaspar överhuvudtaget prata när han kommer ut från den mörka hålan han suttit i, med undantag för ett par få ord som han har fått lära sig av den okände mannen. På så sätt är Kaspar väldigt sårbar från början då han inte har lärt sig språket. Han kan inte försvara sig med ord eller förstå vad människor har för avsikter mot honom från början. Han lär sig att tala och använda språket så småningom, men människor är snabba från en början att döma ut honom som enfaldig då han inte är van vid det språk och de normer som samhället följer. Tvång är en av de makttekniker som utövas mot Kaspar, exempelvis då han skall gå på societetstillställningen där han ska träffa lord Stanhope. Det framstår som om Kaspar inte direkt har blivit tillfrågad huruvida han egentligen vill gå på denna bjudning, utan det framstår mer som om det är en självklarhet att vem som helst skulle vilja vara på en tillställning societeten har. På så sätt blir tvång tydligt i denna situation där man i princip inte ger Kaspar valmöjlighet om han vill gå på detta eller inte utan antar att han ska uppskatta denna tillställning. En annan situation som man kan koppla till tvång är då Kaspar ska vara med på en ”freakshow”. Själva ägaren till denna ”freakshow” påstår inför publiken att Kaspar har gått med på att delta i föreställningar varje dag, något man inte alls får intrycket av att Kaspar har velat, utan snarare att han mer eller mindre har blivit tvingad till det. Dock så visar Kaspar tydligt sin motvilja i dessa situationer. På societetsbjudningen sätter han sig i ett rum och sticker, vilket upprör resten av besökarna och han flyr från den ”freakshow” han tvingats vara med på. I dessa fall beter sig Kaspar mer provocerande än John har gjort i tvångssituationer eftersom Kaspar till slut väljer att göra motstånd. När det gäller makttekniken som innebär hot om våld finns också en specifik scen som tyder på detta. När den okände mannen har lämnat Kaspar ensam i staden och de första människorna börjar undersöka hur Kaspar ser ut upptäcker de att han har blivit slagen. Man har tidigare i filmen fått se hur denna främling försöker att få Kaspar att skriva. Han lämnar Kaspar med papper och penna, men efter en stund börjar Kaspar istället leka med den lilla trähästen han har. Då kommer främlingen fram och slår Kaspar med en träkäpp på armen och Kaspar slutar leka. Man kan på så sätt tänka sig att den okände mannen med hjälp av våld till sist har fått Kaspar att lyda honom och att Kaspar således har lärt sig att skriva sitt namn. Likt i *The Elephant man* genomsyras också *Kaspar Hauser* av makttekniken som innebär att inkludera vissa och exkludera andra. Kaspar utnyttjas också för andras vinning och en av de karaktärer som ser till att göra detta, eller som åtminstone har planer på detta är lord

Stanhope. Han har hopp om att få ta hand om Kaspar, men verkar mest vilja göra detta för att ha med något spännande att visa upp för resten av societeten. Sedan utnyttjas han givetvis av den ägare som har en "freakshow" eftersom Kaspar bidrar till att dra in pengar och locka folk till utställningen. När det gäller professor Daumer framgår det inte att han skulle utnyttja Kaspar för egen vinnings skull. Visst skulle man kunna se det som att Professorn tar hand om Kaspar för att han intresserar sig just för annorlunda individer, men det framgår inte likt Frederick att professorn skulle ha gjort detta från början för att främja sin karriär.

Man kan avslutningsvis konstatera att olika sätt att utöva makt förekommer i de båda filmerna, men att makttekniken om hot om våld är mer central i *The Elephant man*, medan makttekniken som berör språket är mer central i *Kaspar Hauser*. Båda de avvikande individerna utnyttjas på olika sätt för andras vinning och i båda filmerna är utnyttjandet en del av att tjäna pengar, men också i vissa fall för att göra sig ett namn och främja sin karriär så som Frederick vill från början.

4.6 Hur kan man ur ett postkolonialt perspektiv tolka förhållandet mellan den avvikande individen, normen och de som anser sig följa normen i filmerna?

"Vi" och "de andra" är uttryck som i båda filmerna kan stämma överrens med synen på de som följer normen och de som avviker från den. I både John och Kaspars fall vill man på ett eller annat sätt omforma dem så de ska passa in i det samhälle som följer normen. Detta för tankarna till hur "den andre" omformades av västerlänningarna för att passa in i deras uppfattning om vad som var rätt. Medan de som följer normen i filmerna således intar västerlänningens roll, blir John och Kaspar de som ska acceptera att omformas. De avvikande individerna blir från början utdömda som oförståndiga och ointelligenta medan normföljarna själva ser sig som intellektuella och civiliserade. "Den andres" kunskap ses som felaktig och förvrängd och detta igenkänner man i synnerhet i behandlingen av Kaspar. Hans kunskap och sätt att tänka marginaliseras av de som följer normen. Eftersom de som följer normen anser att det är deras uppgift att skola den avvikande då den anses ha fel legitimerar också normföljarna att disciplinera och förtrycka "den andre" tills den följer normen. Man kan tänka sig att normens förespråkare menar att de avvikande, i synnerhet Kaspar ses som ett hot eftersom han kanske kan påverka andra till att ifrågasätta normen och de som följer den. I Johns fall kanske man menar att han öppnar upp för andra utseendemässigt avvikande individer som tidigare inte vågat visa sig, men som nu vågar ta det steget. Därför ses det som viktigt att åtminstone lära John hur han ska bete sig, så att han på något sätt "kompenserar"

för sitt utseende som han inte kan ändra på. Att omforma John och Kaspar ses således som något av yttersta vikt eftersom man är rädd att dessa avvikare annars skulle kunna omstörta den sociala ordningen som man givetvis vill upprätthålla. I båda filmerna får man ta del av scener då arbetarklassen förlöjligar den avvikande. En möjlig tolkning som blir intressant är att de kanske ser sitt beteende som berättigat eftersom de anser sig ”stå över” den avvikande klassmässigt. Detta blir också bekant med hur den vita arbetarklassen ansåg att man klassmässigt var av högre rang än ”den andre” under kolonialtiden. I *The Elephant man* ser man detta exemplifieras genom vaktmästarens behandling av John, och i *Kaspar Hauser* visas detta exempelvis av de arbetarna som skrämmer och gör narr av Kaspar i hans cell. En annan intressant aspekt är den som behandlar den normföljande kvinnans förhållande till den som avviker från normen, Mrs Kendalls beteende mot John kan exempelvis diskuteras i detta syfte. Hon är en kvinna som tillhör överklassen och därmed kan hon se sig inneha en sorts makt genom sin klassposition. Dock är hon fortfarande i en utsatt position eftersom hon tillhör det förtryckta könet då hon är kvinna. När Mrs Kendall möter John är hon väldigt sympatisk och ödmjuk mot honom. Hon väljer att se honom som den han är innerst inne istället för att döma honom efter utsidan. Man förstår att hon känner medlidande för John. Eftersom hon själv är van vid det förtryck hon har fått känna som kvinna kan man här fundera på om möjligheten finns att hon kan identifiera sig med John och känna solidaritet med honom i hans situation. Följaktligen finns det många tecken som man känner igen från kolonialtidens förhållanden i filmerna, bara att det nu utspelar sig mellan den avvikande och de som följer normen istället för ”den andre” och västerlänningarna.

Det blir intressant att diskutera förhållandet mellan John och Frederick då Frederick som tidigare förklarat snarast börjar att ”skola” John i beteende då han får omvårda honom. Detta resulterar bland annat i talövningar, men också i utseendemässiga förändringar som att John istället för de enkla, gamla kläderna får en ny kostym. Han får också träning av sitt beteende eftersom han får ta emot besök från societetsfolk. John följer vid dessa tillfällen den artiga, brittiska traditionen att bjuda sina gäster på eftermiddagste. John verkar inte ha något emot denna omformning överhuvudtaget. Han verkar således ha ett bra förhållande till de som förespråkar normen och då även själva normen. Även fast han har fått uppleva normföljande människor som har behandlat honom illa innan tycks han nu ändå lita på de som vill disciplinera honom till ett särskilt beteende. Han uttrycker inget ont om dessa människor och han verkar ha en bra relation och tilltro till Frederick och det han får lära sig av honom. Detta blir intressant ur det postkoloniala perspektivet, att ”den andre”, det vill säga den

avvikande, inte alls motsäger sig denna indoktrinering. I och med detta ifrågasätts inte normen utan snarare upphöjs den och de människor som följer den. Den avvikande individens ursprungliga beteende förringas på så sätt och förklaras som något som är mindre värt än den styrande normen. Således blir det postkoloniala perspektivet uppenbart eftersom den avvikandes omformning och inställning till normföljarna samt normen enbart framställs som positiv medan den ursprungliga individen som avviker från normen istället kommer i skymundan. Slutscenen i filmen blir också väldigt intressant när det gäller Johns inställning till normen. Under hela sitt liv har John fått sova sittandes eftersom han skulle kunna dö av tyngden från sitt huvud om han låg ner så som man enligt normen ska göra när man ska sova. När John kommer tillbaka efter att han varit på teatern en kväll står han och betraktar en bild på sitt rum som visar en flicka som sover på ett ”vanligt” sätt. John går därefter och plockar bort alla sina kuddar från sängen för att han vill sova så som de normföljande individerna gör. Denna handling visar hur oerhört mycket John vill vara som en vanlig människa som följer normen. Han är till och med beredd att dö för detta.

I *Kaspar Hauser* framstår förhållandet mellan den avvikande, normen samt normens förespråkare på ett annorlunda sätt. Till skillnad från John verkar Kaspar inte ha ett lika bra förhållande till de som försöker att disciplinera honom till att lyda normen. Han väljer inte att dölja sina känslor inför detta. Under ett tillfälle när Kaspar och professor Daumer talar säger Kaspar: ”Människorna är som vargar för mig!” Professor Daumer nekar och menar att det inte alls är på det här sättet, men Kaspar håller fast vid vad han tycker om de normföljande människorna. Detta märks även vid det tillfälle då Kaspar är inbjuden till att umgås med societeten. När borgmästarens fru frågar Kaspar om hur han hade det i sin håla svarar Kaspar genast: ”Bättre än på utsidan!” På så sätt förstår man att Kaspar till skillnad från John inte trivs lika bra i det samhälle som präglas av normen och dess förespråkare. Tvärtom gör han snarare motstånd mot normen och människorna som följer den. Kaspar blir provocerande för många på så sätt eftersom han ifrågasätter den kunskap som ses som den enda ”rätta”. Således passar Kaspar väl in på beskrivningen av ”den andre” som enligt västerlänningarna var ett hot som skulle vända på den sociala ordningen. Personerna som följer normen lyckas dock inte i detta fall att helt omvända Kaspar. Man ser på så sätt att Kaspar i stort inte har ett positivt förhållande till varken normen eller den normföljande majoriteten.

John och Kaspar skiljer sig således märkbart åt när det gäller vilket förhållande de har till normen och de som förespråkar den. Medan John bokstavligen tackar och tar emot utan motstånd visar Kaspar en mer provocerande sida som ifrågasätter normerna och Kaspar

går mer följaktligen sin egen väg. I *The Elephant man* blir det postkoloniala perspektivet på så sätt mer påtagligt när det gäller för ”den andre” att anpassa sig efter normen och människorna som förespråkar den. Trots att Kaspar till en viss del accepterar vissa normer framstår det ändå som om det postkoloniala perspektivet inte blir lika påtagligt. Detta i och med att Kaspar i mångt och mycket inte accepterar normen, vad den innebär och de som följer den.

4.7 Hur kan man ur ett postkolonialt perspektiv tolka de ”goda” roll i filmerna?

I *The Elephant man* är som tidigare beskrivet Frederick en av de karaktärer som framställs som en av de ”goda” och som i synnerhet får en huvudroll som den framträdande karaktären av det ”goda”. När Frederick tar kontakt med Bytes är det från första början inte hans mening att rädda John från Bytes. Snarare är det för att Frederick vill främja sin egen karriär och göra sig ett namn hos resten av läkarna i läkarföreningen. På så sätt är Fredericks avsikter inte helt godhjärtade mot John från första början och snarare kan man uppfatta honom som självgod istället. Denna bild ändras dock fort för åskådaren och plötsligt är Frederick en av de självklara ”goda” karaktärerna i berättelsen. Detta eftersom Frederick så småningom väljer att ta hand om John och står vid hans sida. Han framstår också som en person som har självinsikt och som således kritiskt kan granska sig själv i olika situationer. Fredericks godhet förstärks genom många av filmens scener och en av dessa scener är då John har blivit kidnappad och Frederick uppsöker vaktmästaren för att ta reda på om han vet var John är. Frederick är arg och upprörd över det som hänt och han tror att vaktmästaren har hjälpt Bytes att kidnappa John. På så sätt uppstår ett bråk mellan dem. När vaktmästaren säger: ”Folk betalar mig för att se ert monster!”, svarar Frederick: ”Det är du som är monstret! Försvinn härifrån!” Frederick visar tydligt i denna scen hur mycket han bryr sig om John och hur upprörd och arg han är. Efter bråket med vaktmästaren fortsätter Frederick att leta efter John och man förstår som åskådare att kidnappningen är något som känslomässigt är väldigt jobbig för Frederick. När John har lyckats rymma från Bytes ”freakshow” och kommer tillbaka till sjukhuset skyndar Frederick fram till John och omfamnar honom. På så sätt får man som åskådare sympatier för Frederick eftersom han framstår som den som bryr sig mest om John. Han framstår också som en mänsklig och skör person som till skillnad från de ”onda” i filmen också kan visa att han har självinsikt. En av de scener som belyser Fredericks självinsikt är när han en kväll sitter och grubblar över besöken som John får från societetsmänniskorna. Det verkar som om John uppskattar dessa besök och detta påpekar även Frederick för Mothershead när hon kritiserar besöken med orden: ”Jag anser att han bara blir

utstirrad på nytt!” På natten sitter dock Frederick hemma och begrundar situationen när hans fru kommer och frågar vad som står på. Frederick verkar nedstämd och säger: ”Jag tänker på Mr Bytes.. [...] Jag tycker att vi är ganska lika.” Fredericks fru menar att denna tanke är helt absurd men Frederick fortsätter: ”Jag har gjort Mr Merrick till en kuriositet igen, inte sant? Tivolit har bara bytts ut mot ett sjukhus...” Fredrick fortsätter att prata om hur han nu är omnämnd i pressen och hur patienter ber att få just honom som läkare. Fredricks fru anser att Fredrick är för hård mot sig själv och säger: ”John Merrick är lyckligare nu än någonsin, och det är din förtjänst.” Frederick avslutar samtalet genom att säga: ”Varför gjorde jag det? [...] Är jag en bra människa, eller är jag en dålig människa?” Denna scen blir väldigt viktig i aspekten när det gäller godhet. Här får man som åskådare se att Frederick har ytterligare en mänsklig sida när han visar sin självinsikt. Han förstår att det han gjorde från början var fel när han tog med John till läkarföreningen. Scenen är mer eller mindre gjord för att man som åskådare ska få sympatier för Frederick och tycka synd om honom. Man har redan fått ta del av alla godhjärtade handlingar han gjort emot John och resultatet blir att man i denna scen inte klandrar honom för det han tror sig har gjort. Frederick är och förblir på så sätt något av den ”gode” hjälten i filmen och berättelsen formas på det sätt att åskådaren inte ska tänka på de tidigare ”felsteg” Fredrick har gjort utan snarare att man ska förlåta honom. Att Frederick beskrev John som en ”imbecill” är inte heller något man kan anta att Frederick kände sig stolt över efteråt. Men detta är något som successivt således blir förlåtet eftersom Frederick senare gör alla möjliga goda gärningar gentemot John. Om man ska tolka detta ur ett postkolonialt perspektiv är det intressant att de personer som följer normen, det vill säga de som man kan jämföra med ”västerlänningarna” i filmen ska förlåtas för det de gjorde mot de avvikande alltså ”de andra”. I berättelsen finns det en sådan tendens att styra åskådaren till att det förflutna är gammalt och glömt. Detsamma gäller också karaktärer som Carr Gomm och Mothershead som från början också var kritiska och lite dömande mot John. Mrs Kendall har inte från början likt de andra dömt ut John på samma sätt, utan framstår som om hon från början till slut enbart varit godhjärtad. Den som dock utan tvekan har den stora genomgående rollen som den ”gode” hjälten är Frederick. Ur det postkoloniala perspektivet skulle man följaktligen kunna tolka hans roll som den ”gode” som en sorts förlåtelse för det förgångna och att det förgångna således blir något man förringar genom att man mer eller mindre uppmanar åskådaren till att glömma det.

I *Kaspar Hauser* blir de ”godas” roll ur det postkoloniala perspektivet mer komplicerat eftersom att det inte är lika stora kontraster mellan de ”goda” och de ”onda” samt

att fokus inte nödvändigtvis är på en enskild person. Den ”gode” personen som dock får mest fokus i filmen är professor Daumer, även fast han i jämförelse med Frederick i *The Elephant man* får betydligt mindre uppmärksamhet. Professor Daumer som tar hand om Kaspar får inte i några scener likt Frederick visa på något hjältemod där han kämpar för Kaspar och står vid hans sida vad som än händer. Snarare är det så att professor Daumer framstår som en aning feg och försiktig när det gäller situationer då Kaspar skulle ha behövt honom som stöd. På så sätt skiljer sig också Frederick och professor Daumer i själva ”utvecklingen” när det gäller deras ”goda” sida. Medan Frederick från början inte kanske hade helt godhjärtade avsikter gentemot John ändras detta successivt och han kan i slutet istället inta en hjälteroll. I professor Daumers fall verkar han från början vara godhjärtad i sina försök att hjälpa Kaspar fram i livet, men när det väl senare i filmen gäller att visa vilken sida man står på är professorn istället förtegen och rädd att stå upp för den avvikande individen. Detta svek mot Kaspar skildras tydligast i scenen då lord Stanhope kritiserar Kaspar för att han håller på med ”primitiva” sysslor som att sticka. När detta händer försvarar professorn inte Kaspar, snarare ser det ut som om han är mållös och skäms inför lord Stanhope. På så sätt upplyfts inte professor Daumer likt Frederick som den godhjärtade hjälten i filmen utan snarare blir det att åskådaren styrs till att allt mer ifrågasätta professor Daumers ”goda” roll. Fängelsevaktaren Hiltel och hans familj är också några som framställs som de ”goda” och under den korta tid familjen är med i filmen är det i princip inget som gör att deras ”godhet” ifrågasätts. Det faktum att professor Daumer får störst fokus som den ”gode” istället för familjen Hiltel är intressant eftersom professor Daumer på något sätt är skenhelig när det kommer till hans godhet.

Filmerna blir på så sätt varandras kontraster på även denna fråga när det gäller den ”godes” roll ur det postkoloniala perspektivet. Fredericks roll som den godhjärtade, normföljande mannen innebär att upphöja honom till hjälte och på så sätt även förlåta de felsteg han har gjort innan mot den avvikande individen. Ur det postkoloniala perspektivet kan detta på så sätt ifrågasättas eftersom att allt blir glömt och förlåtet så fort individen som följer normen visar ånger och hjälper den avvikande individen. När det gäller professor Daumer är det istället en nästintill motsatt effekt. Även fast han har sina goda sidor och tar hand om Kaspar framställs han som räddhågad och försiktig när det väl gäller att ställa upp för den avvikande individen. Han får inte en hjälteroll som Frederick och han gottgör inte heller direkt sina svek mot Kaspar. På så sätt blir inte det postkoloniala perspektivet lika

tydligt i *Kaspar Hauser* eftersom professor Daumer inte blir förlåten och hyllad på samma sätt som Frederick blir när det gäller ens felaktiga beteende mot den avvikande.

4.8 Hur skildrar filmerna behandlingen av de avvikande?

I *The Elephant man* skildras den ”goda” och ”onda” behandlingen av John med tydliga kontraster. Scenerna som visar behandlingen som exempelvis Frederick och Mrs Kendall står för innehar en sorts harmoni. I samband med dessa scener som skildrar den vänliga behandlingen spelas ofta en vacker, melankolisk och stämningsfull musik. Musiken bidrar till att dessa scener blir extra känslomässiga och berör. När det däremot är den hemska behandlingen som skildras är det en otäck stämning. När John kommer tillbaka till Bytes efter att han blivit uppvisad för läkarföreningen märker man direkt av denna hemska stämning. En mörk och hotfull stråkmusik vittnar om att något illavarslande kommer att hända och strax därefter blir John misshandlad av Bytes. Den scen som i filmen skildras som den mest otäcka är dock den tidigare nämnda scenen då vaktmästaren stormar in i Johns rum med folkmassan från puben. Den kränkande behandlingen består bland annat av att människorna drar och knuffar omkring John medans man håller sprit i och på honom. Ingen visar sitt medlidande för John utan tvärtom hänskrattar de åt honom. I det sista förnedrande skedet tar vaktmästaren fram en spegel och sätter den framför Johns ansikte. John skriker till och människorna i rummet skrattar ännu mer samtidigt som de lyfter upp och bär runt honom i rummet. Hela scenen kännetecknas från första början till slut av en otäck och högljudd stråkmusik. En annan scen som tydligt skildrar Johns lidande av den dåliga behandlingen han får är när han visar sig offentligt då han har anlänt till en järnvägsstation i London. Han har då lyckats att rymma från Bytes. En liten pojke får syn på John och blir nyfiken på varför John har så stort huvud. Han börjar förfölja John och några andra pojkar följer efter. John blir rädd och börjar springa och till sist är det ett stort antal människor som följer efter. Olycksbringande musik börjar spelas i och med denna förföljelse. Någon lyckas ta av Johns huva, vilket väcker stor uppståndelse. John lyckas ta sig därifrån och springer ner för trapporna till toaletterna, men till sist kan han inte längre fly någonstans. Han sjunker ner mot väggen och när människorna närmar sig skriker han: ”Jag är ingen elefant! Jag är inget djur! Jag är en människa!” På så sätt ser man tydligt skillnaderna i stämningen som skildras av den godhjärtade och hemska behandlingen. Det är självfallet att filmen vill visa på att det är fel och ondskefullt att behandla den avvikande individen illa. Detta framgår i de olika scenerna som skildrar behandlingen och hur

människorna framställs som tar ställning till huruvida den avvikande ska behandlas bra eller dåligt.

I *Kaspar Hauser* är det även här inte en lika stor kontrast som visas när det gäller den ”goda” och ”onda” behandlingen av Kaspar. I *Kaspar Hauser* vill man också visa att det inte är acceptabelt att behandla den avvikande individen elakt, men man väljer att skildra detta på ett lite annorlunda sätt än i *The Elephant man*. Exempelvis använder man sig inte av musik för att åtskilja de scener som skildrar en god och ond behandling av Kaspar, man tydliggör således inte på samma ledande sätt som i *The Elephant man*. I överlag är det inte speciellt mycket filmmusik förutom vid några få tillfällen. När det dock gäller behandlingen är det som sagt likt *The Elephant man* uppenbart vilken behandling som skildras som den godhjärtade och vilken som skildras som den onda. När familjen Hiltel tar hand om Kaspar och försöker lära Kaspar nya saker, skildras denna handling som något positivt och något de gör för att Kaspar ska kunna klara sig så gott det går i livet. På ett liknande sätt skildras professor Daumers behandling av Kaspar. Även fast professor Daumer rättar Kaspar när han inte tänker på det logiska sätt som normen förespråkar, så gör professorn inte detta på ett auktoritärt och nedsättande vis. Tvärtom är han tålmodig och förstående med Kaspar. Professorns behandling av Kaspar skildras således som positiv och omhändertagande. När andra personer ska rätta Kaspar då de inte anser att han har rätt eller tänker rätt ter sig denna behandling till skillnad från professor Daumers sätt som kritiserande och förödmjukande. Detta stämmer bra in på prästerna som Kaspar träffar och även den professor som ska testa Kaspars logiska förmåga. Både när Kaspar kränks genom dessa muntliga tillrättavisningar och när han skräms genom handlingar som när några tar in en tupp i hans cell får man sympatier för Kaspar. Man känner också samtidigt en irritation över de människor som behandlar honom illa. Likt prästerna och professorn skildras som auktoritära och konservativa är också detta en beskrivning som stämmer bra in på lord Stanhope. Hans behandling av Kaspar är inte godhjärtad eller något som görs i omhändertagande syfte. Det är istället en behandling som är nedsättande och elak mot Kaspar då han inte passar in i lord Stanhopes värld. Den okände mannens behandling av Kaspar visar också hur skör och utsatt den avvikande individen kan vara i ett främmande samhälle, något som bland annat skildras i filmen då den okände mannen försöker knivhugga Kaspar till döds.

Man kan avslutningsvis se att den ondskefulla och känslolika behandlingen som skildras av den avvikande individen är något som kritiseras medan man istället vill uppmuntra den godhjärtade behandlingen i filmerna. Det framstår alltså inte i någon av

filmerna som om den hemska behandlingen av den avvikande på något sätt skulle vara positiv. Tvärtom är det denna behandling som i synnerhet väcker sympatier för den utsatte. Trots att detta är något som framgår i de båda filmerna så skildras kontrasterna mellan den ”goda” och ”onda” behandlingen tydligare i *The Elephant man*. I *Kaspar Hauser* är denna skillnad inte otydlig, men i *The Elephant man* är det känslomässiga mer uppenbart skildrat. Detta beror delvis på användningen av filmmusiken i de olika scenerna, men det är också en skillnad på hur John och Kaspar skildras som individer. John är oerhört skör och ängslig som individ, han blir ett tydligt mobbingsoffer i filmen. Han är känslig och har lätt för att gråta när han har blivit utsatt för något eller då någon ger honom en komplimang som han blir berörd av. Kaspar är inte skör och känslig på detta sätt, utan känns mer som en handlingskraftig individ som går sin egen väg. Han visar likt John att han kan bli ledsen eller berörd, men detta behöver inte nödvändigtvis ha att göra med hur människor behandlar honom. Det är snarare så att Kaspar blir berörd då han upptäcker vissa känslor hos sig själv som han inte är van vid. Exempelvis då han får hålla fru Hiltels spädbarn för första gången. Kaspar blir då tårögd och säger: ”Mor, jag är så långt borta från allt.” Ett annat tillfälle då han blir rörd och gråter är då han får höra pianospel. Han förklarar då för professor Daumer: ”Det känns starkt i mitt hjärta.” På så sätt skildras John och Kaspar som känslomässiga individer på olika sätt. I Johns fall används dock hans känslomässiga, sköra jag mer som ett sätt att tydliggöra den starka kontrast som finns mellan den godhjärtade och hemska behandlingen. Skildringen av behandlingen blir således mer tydliggjord för åskådaren i *The Elephant man*.

4.9 Hur motiverar människorna själva sina handlingar gentemot de avvikande individerna?

Frederick Treves verkar från början anse att det inte är något konstigt att han betalar Bytes en summa pengar för att få undersöka John och visa upp honom för läkarföreningen. Vid den här tidpunkten verkar Frederick motivera sin handling som om han på ett regelrätt sätt har betalt för sig och således ska få friheten att undersöka John eftersom han har betalat pengar för honom. Frederick ser mer John som ett ting än en individ i denna stund. Han kallar inte John för ”han” när han pratar om honom med någon annan utan kallar honom istället för ”den”. På så sätt verkar Frederick motivera sitt handlande på detta sätt eftersom han inte ser John som en individ med hjärta och känslor. Han ser således att hans handlande på så sätt ska vara legitimt. När Frederick så småningom ser John som en individ ändras hans beteende mot John. Frederick blir mer omhändertagande och sympatisk mot John. Man kan tänka sig att detta ödmjuka handlande är en sorts förlåtelse för att Frederick från

början inte behandlade John så som han förtjänar att bli behandlad. Han får medlidande för John och bestämmer sig för att skydda honom mot det onda han har fått möta hittills i livet. Likt Frederick verkar också Mrs Kendall motivera sina handlingar genom att hon känner medlidande för John. Hon verkar inte uppsöka John av egoistiska skäl, som om hon skulle vilja främja sin karriär på något sätt. Snarare verkar hon besöka honom i hopp om att kunna glädja eller hjälpa John. Carr Gomm och Mothershead verkar likt Frederick och Mrs Kendall också vilja ge John ett så bra liv från möjligt och motiverar sina goda handlingar mot honom på det sättet, även fast båda två från början var lite skeptiska mot John.

Medan de ”goda” i filmen motiverar sina handlingar genom att de vill hjälpa John att få ett drägligt liv, motiverar de ”onda” sina handlingar genom att påstå att de helt enkelt har rätten att behandla den avvikande individen på sättet de gör. Bytes slår John, utnyttjar honom för pengars skull och betar sig helt odrägligt mot honom. Bytes ser John som en ägodel som ska förse honom med pengar. Han bryr sig inte om att John är en människa, utan han är bara ett missfoster och därför motiverar han sina handlingar som legitima därefter. Detsamma gäller vaktmästaren på sjukhuset. Eftersom han ser John som ett monster istället för en människa tror han att det berättigar honom att förlöjliga John och passa på att tjäna pengar på honom. De personer vaktmästaren tar med från puben verkar tänka samma sak, att John är ett missfoster och att det därför förstås är acceptabelt att skratta åt honom och kränka honom eftersom han inte är en av dem.

Professor Daumer som väljer att ta hand om Kaspar verkar delvis göra detta på grund av att han ser Kaspar som en annorlunda och intressant person, men också för att han anser att Kaspar likt alla andra människor ska få en möjlighet till ett drägligt liv. Liknande motiveringar kan man återfinna hos hembiträdet Kathe och familjen Hiltel som vill Kaspar väl. Familjen Hiltel försöker lära Kaspar språket och hur man exempelvis äter med bestick. Denna handling motiveras av godhjärtade skäl eftersom de vill att Kaspar ska lära sig hur saker och ting fungerar i världen för att han ska kunna klara sig. Familjen Hiltel vet vad normen innebär och ser det som det rätta att lära Kaspar att följa normen för hans eget bästa.

Lord Stanhope som representeras som en av de ”onda” tycker att han som är en man från societeten har all rätt att spela skenheligt godhjärtad genom att säga att Kaspar är hans skyddsling som han ska ta hand om. När Kaspar inte är tillräckligt ”fin” i hans ögon legitimerar lord Stanhope att ge Kaspar kalla handen. Han framstår som en man som tycker att normen som innebär uppförande och fina manér är oerhört viktig och den som inte lever upp till dessa förväntningar får acceptera att den blir exkluderad från gemenskapen. Andra

personer som framstår som de ”onda”, exempelvis mannen som äger en ”freakshow”, verkar anse likt Bytes att det är helt acceptabelt att tjäna pengar på avvikande personer eftersom han inte ser dem som lika värda som de normföljande människorna. Att göra narr av Kaspar såsom mannen som skrämmer honom med hjälp av en tupp är också något för dem som verkar acceptabelt för att få sig ett gott skratt. Eftersom Kaspar är annorlunda och inte betar sig som ”vanliga” människor verkar det vara en helt legitim orsak för dem att behandla honom på sättet de gör. På samma sätt verkar de flesta människorna tänka som skrattar åt Kaspar och förlöjligar honom. Prästerna som försöker indoktrinera Kaspar i kristendomen tycks anse att det är deras jobb och plikt att ”skola” Kaspar till den ”rätta” läran. De verkar motivera sina handlingar genom att det är för Kaspars bästa att underkasta sig den kristna tron. Den okände mannen som från början tar ut Kaspar från hålan, men som också är den som försöker döda Kaspar är intressant att diskutera när det gäller dennes motivering för sina gärningar. Man vet inte riktigt vem denna främling är, men kanske är han någon tjänare till Kaspars ursprungliga familj som bara anser att han gör sitt uppdrag som han har fått en order om att göra. Möjligen är det därför han utför dessa handlingar och på så sätt anser att de är berättigade sådana. En annan motivering kan kanske också vara att den okände mannen inte ser Kaspar som en likvärdig människa som han själv.

De ”goda” i de båda filmerna motiverar på så sätt sina handlingar genom att de främst har sympatier för de avvikande och vill se till att de får ett liv som den förtjänar. De ”ondas” motiveringar varierar lite mer. Dels så kan de förklara sina handlingar genom att de anser att de gör de avvikande individerna en ”tjänst” när de försöker omforma dem. Om de avvikande inte underkastar sig denna omformning ser man det således som legitimt att förödmjuka eller exkludera dem när de inte vill ta emot denna ”tjänst”. Andra som behandlar de utsatta på ett orättfärdigt sätt verkar se det som om de avvikande på något sätt inte är lika ”värda” som andra människor. Därför anser de att deras gärningar så som att tjäna pengar på de avvikande, eller förnedra, håna eller misshandla dem inte är något märkvärdigt.

4.10 Hur orsaksförklarar filmerna människornas beteende inför de avvikande individerna?

När det gäller Frederick i *The Elephant man* vill man i filmen upphöja honom och använda orsaksförklaringar som är till hans fördel. När han från början inte behandlar John som en individ utan snarare som ett ”ting” visas han ändå inte upp som en ”hemsk” människa likt Bytes. Snarare är det så att filmen orsaksförklarar Fredericks första handling

som om han gjorde ett misstag, lärde sig av det och således numera kan ses som en helt godhjärtad individ. Fredericks beteende inför John därefter är alltså något som förklaras som att han är en sympatisk och omtänksam människa. Mrs Kendall visas upp som en välmenande människa från början till slut. Hon framställs som en överklasskvinna med ett gott hjärta och sympatier för sina medmänniskor. I sitt beteende mot John är hon inte skenhelig utan förklaras som en ärlig och kärleksfull person och det är orsaken till att hon är snäll mot John. Dock finns också en möjlig orsaksförklaring i att Mrs Kendall är mycket medveten om hur personer i allmänhet beundrar henne, och att många skulle vilja träffa henne. Hon vet på så sätt att John antagligen kommer att uppskatta hennes besök när hon ger honom detta speciella privilegium. Carr Gomm och Mothershead visas först upp som en aning stela och konservativa när det gäller deras beteende mot John, men likt Frederick är det något som förklaras som att de är goda innerst inne, vilket framgår senare i filmen. När det gäller de ”ondas” beteende verkar det nästan vara så att filmen i första hand bara vill utmåla dem som oförståndiga och enfaldiga människor som inte vet bättre. Detta gäller människorna från arbetarklassen och således även vaktmästaren och Bytes. Bytes förklaras således på detta sätt till en viss del. Men om man ska jämföra honom med resten av arbetarklassen som framställs som de ”onda” tycker jag ändå att man ser en misär och ett sönderfall hos Bytes som man inte gör hos de andra. Om man ska reflektera vidare på denna punkt så verkar det exempelvis inte som om Bytes har haft ett speciellt lyckosamt liv. Han är bitter och försupen och verkar inte ha fått känna någon riktig kärlek eller medkänsla. Även fast man inte får ta del av hans förflutna får man en känsla över att han är en människa som genom sin egen olycka således har valt att ta ut sin vrede över andra olyckssaliga individer, i detta fall i synnerhet John. Dock så tycks det som sagt vara så att filmen huvudsakligen vill orsaksförklara dessa individer som enfaldiga och ondskefulla som inte har en förståelse för att deras handlingar är fel.

Professor Daumer verkar likt Frederick förklaras som en man som vill väl och har ett gott hjärta. Samtidigt verkar också en förklaring till professor Daumers beteende mot Kaspar vara att han vill vara nära Kaspar för att undersöka hans beteende, då professorn är intresserad av personer som betraktas som udda. Professorns beteende mot Kaspar i närvaro mot societeten verkar dock vara något som filmen vill förklara som en sorts feghet. Att professorn vill väl, men samtidigt inte är personen som vågar sätta sig upp mot människor från societeten. På så sätt visas det är professorn inte alltid är trogen Kaspar på grund av sin rädsla att bryta mot normen genom att stå upp för den avvikande individen. Familjen Hiltel beter sig vänligt mot Kaspar och förklaringen till detta beteende verkar vara att familjen helt

enkelt är rättvisa människor som anser att människor som Kaspar också har rätt att leva ett värdigt liv. Det finns inget som tyder på att orsaksförklaringen av beteendet skulle vara av egoistiska skäl, utan som sagt något som tyder på att de är en enkel familj som är goda människor. Lord Stanhope visas upp som en löjlig stropp från överklassen som inte tänker på annat än sig själv. Han orsaksförklaras som en girig och självbelåten man som verkar vara van vid att människor mer än gärna är honom till lags. När någon väl kommer och bryter mot det beteende lord Stanhope är van vid blir han irriterad och förolämpad. Därför orsaksförklaras hans beteende genom att han tror att det är acceptabelt att vara otrevlig och högfärdig mot människor som Kaspar när de inte är honom till lags. När det gäller mannen som är ägare av en "freakshow" förklaras hans beteende likt Bytes att han är girig och inte anser att avvikande individer har ett människovärde som alla andra människor. Han tror att människorna han har i sin "freakshow" är produkter som väntas på att säljas till publiken. Att beteendeförklara personer som enfaldiga är också en orsaksförklaring som filmen riktar mot de män som spelar Kaspar ett elakt spratt med tuppen. Prästernas beteende förklaras som om de är envetna och konservativa människor som inte för allt i världen skulle överge sina åsikter de har om kristendomen. En förklaring verkar också vara att de ser Kaspar som ett hot som kommer att få andra att tvivla på kristendomen. Därför verkar de vara så oerhört bestämda över att göra allt de kan för att få Kaspar att tänka som dem. De förklaras som om de verkar se honom som ett barn, som en börda som de inte har något tålamod med, men som de måste omvända till att vara en trogen, kristen medborgare. Förklaringen till den främmande mannens beteende tycks vara att han är en känslökall person som inte ser Kaspar som en "riktig" människa, därför verkar han inte heller anse att det är fel att försöka ta Kaspars liv.

I *Kaspar Hauser* vill man problematisera människors beteenden mer än vad man gör i *The Elephant man*. Exempelvis visar man att Daumer är god till en viss del, men han kan ändå ifrågasättas på grund av att han inte vågar försvara Kaspar. Man får heller aldrig se att Daumer gottgör Kaspar för detta. I *The Elephant man* gottgör Frederick sitt misstag och filmen orsaksförklarar det som om Frederick kritiskt kan granska sig själv och är god innerst inne. Således blir en problematisering mer konkret i *Kaspar Hauser* när det gäller att granska den vänliga behandlingen som Kaspar får. Dock så förklarar båda filmerna i överlag det humana beteendet som något som sympatiska, välmenande och omtänksamma människor har. Det inhumana beteendet orsaksförklaras lite bredare än det vänliga beteendet. Vissa personer förklaras som envetna och konservativa som inte kan tänka sig att ändra på sina åsikter. Detta gäller dock främst normens förespråkare i *Kaspar Hauser*. Andra personer orsaksförklaras

genom att det är enfaldiga, giriga, olyckliga, självgoda eller helt enkelt känslolika människor.

5. Slutsats

Jag har i min analys haft som syfte att analysera hur människor väljer att behandla avvikande individer, exempelvis vilka argument de använder och hur de orsaksförklarar sina handlingar gentemot de avvikande individerna. Mina huvudsakliga problemställningar har således varit följande: Hur motiverar människorna själva sina handlingar gentemot de avvikande individerna? Samt: Hur orsaksförklarar filmerna människornas beteende inför de avvikande individerna? Även problemställningen: På vilket sätt skiljer sig den avvikande individen från normen? Har varit betydelsefull för mina resonemang och har även på så sätt varit en av mina huvudfrågor. De svar jag har kommit fram till genom min analys är baserade på mina egna tolkningar och reflektioner kring ämnet.

I *The Elephant man* är utseendet det som påtagligt skiljer John mest från normen i och med missbildningarna han har. Eftersom han snabbt börjar bete sig på ett sätt som tillfredställer de människor som följer normen är således hans beteende inte påtagligt avvikande från normen. I *Kaspar Hauser* är det tvärtom eftersom att Kaspar oundvikligen avviker från normen genom sitt beteende när han ifrågasätter normen och således även ifrågasätter dess förespråkare.

I båda filmerna verkar huvudsakligen människor motivera sina handlingar på liknande sätt. De som beter sig på ett vänligt sätt gentemot den avvikande individen motiverar sina handlingar genom att de anser att den utsatte har en rättighet att få uppleva ett bra liv. De människorna med godhjärtade avsikter hyser således ett medlidande för individen som skiljer sig från normen. När det gäller människorna med onda avsikter och hur de motiverar sina handlingar tycks en motivering vara att de inte alls gör fel att när de försöker omforma den avvikande, utan snarare att det skulle vara en god gärning. Andra verkar motivera sina handlingar genom att de inte anser att det är något fel att behandla de utsatta på ett dåligt sätt. De ser alltså inte John och Kaspar som individer med ett rättmätigt människovärde eftersom de är avvikare och således ser de heller inget fel i att behandla dem illa. Filmernas orsaksförklaring till människornas beteende ter sig lite mer annorlunda, åtminstone när det gäller de som beter sig på ett orättfärdigt sätt mot de utsatta. När förklaringen ska ges till de ”godas” beteende menar båda filmerna att dessa människor är personer som är sympatiska och

vill de avvikande individerna väl genom att ta hand om dem. I *The Elephant man* tycks de ”onda” personernas beteenden i första hand förklaras som om personerna är oförståndiga och inte vet bättre. Det blir lite annorlunda i orsaksförklaringen som sker i *Kaspar Hauser* när det gäller det osympatiska beteendet mot Kaspar. Dessa individer orsaksförklaras mer som konservativa, egoistiska, envetna och känslökalla människor som tror att de är överlägsna andra och kan behandla annorlunda människor hur som helst. Dock ges också en orsaksförklaring i *Kaspar Hauser* att enfald och girighet också kan vara en anledning till att en del av människorna har ett elakt beteende gentemot den avvikande individen.

Således kan jag konstatera att orsakerna till hur och varför människor väljer att behandla den avvikande individen på ett specifikt sätt är något som kan ha ett flertal förklaringar, samt något som varierar beroende på själva personen. En del visar sin godhet eftersom de känner sympatier och medlidande för den avvikande, medan de ondsinnade kan mena att det inte är något fel att driva med eller utnyttja den avvikande. Detta eftersom de mer verkar se denna person som ett ting än en riktig människa med hjärta och känslor. Att se den avvikande som ett hot som måste omformas kan också vara en orsaksförklaring till behandlingen man förespråkar.

Undersökningen som jag har gjort i min analys med hjälp av dessa frågor har varit väldigt intressant att arbeta med. I synnerhet var det fascinerande att två filmer som berörde samma ämne och som utspelar sig under ungefär samma tid samtidigt valde att skildra karaktärer, relationer, händelser, beteenden och samhällsklasser väldigt olika. Det har varit intressant att använda makt och postkolonialism som teorier. Jag har uppfattat det som om postkolonialism har varit lite mer av en utmaning då den på ett sätt skiljer sig från ämnet samtidigt som det finns en hel del likheter. Det jag har kommit fram till i denna analys är något jag kommit fram till genom mina egna tolkningar, men det är inget som behöver vara en förklaring till andra filmer som behandlar samma ämne. Att arbeta med andra filmer som tar upp detta ämne skulle på så sätt varit en tänkvärd fortsättning att undersöka i kommande uppsatser.

6. Litteraturförteckning

- Andersson, Sten 1979: *Positivism kontra hermeneutik*, Göteborg: Bokförlaget Korpen
- Börjesson, Mats och Rehn, Alf 2009: *Makt*, Malmö: Liber
- Josefsson, Lena 2008: "Om språket och makten", i Larsson, Torbjörn (red.)- *Makt*, Stockholm: Verbum Förlag AB
- Loomba, Ania 2005: *Kolonialism/ Postkolonialism- En introduktion till ett forskningsfält*, Hägersten: Tankekraft Förlag
- Matthis, Moa 2001: "Från Temple till Thorvall", i Mc Eachrane, Michael och Faye, Louis (red.)- *Sverige och de andra- Postkoloniala perspektiv*, Stockholm: Natur och Kultur